

بایسته های سوئیفت و آسیب شناسی آن در حقوق تجارت ایران در پرتو تحریم

محمود عزیزی^۱ جمشید شریفیان^۲

^۱ ارشد تجارت بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نراق (نویسنده مسئول)

^۲ استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نراق

چکیده

تحریم های مالی و بانکی به عنوان یکی از مصادیق تحریم های هوشمند همواره اقتصاد و تجارت خارجی ایران را تحت تاثیر قرار داده است و در این میان یکی از مهم ترین مصادیق تحریم های مالی و بانکی، قطع دسترسی بانک های ایران از شبکه پیام رسانی مالی سوئیفت در سال های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۸ بود. از آنجایی که اصولاً انجام مبادلات پولی و بانکی، دریافت ها و پرداخت ها و نقل و انتقال پول از این طریق انجام می شود، لذا تحریم شبکه پیام رسانی بانکی بین المللی نظیر سوئیفت، کلیه دادوستدهای بین المللی کشور را با مشکل مواجه می کند. لذا صرف نظر از زیرساخت های فنی و اجرایی، اعم از اینکه شبکه بانکی ایران در آینده به سامانه سوئیفت دسترسی داشته یا نداشته باشد امکان سنجی ایجاد شبکه انتقال داده های بانکی هم عرض و جایگزین سوئیفت به عنوان یک راهکار بلندمدت ضرورت دارد. بررسی این موضوع از یک طرف مستلزم شناخت زیرساخت های سامانه سوئیفت و نیز تحریم های ناظر بر شبکه های پیام رسانی مالی سوئیفت بوده و از طرف دیگر مستلزم بررسی تجربه سایر کشورها در زمینه طراحی و ایجاد سیستم های پیام رسانی مالی است. در این پژوهش سعی می شود با بررسی سیستم های پرداخت و پیام رسان مالی و به طور خاص سیستم سوئیفت و نیز مقررات تحریمی ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا و همچنین بررسی تجربه مهم ترین سامانه های پرداخت و پیام رسانی فعال در بلوک غرب، به عنوان اولین و موفق ترین سامانه های پرداخت و پیام رسانی مالی دنیا و نیز سامانه های پرداخت و پیام رسانی فعال بلوک شرق، به عنوان سامانه هایی که باهدف مقابله با تحریم سوئیفت ایجاد شدند، زیرساخت های لازم جهت راه اندازی و تأسیس سیستم پیام رسان مالی مورد بررسی قرار گیرد. در پایان این نوشتار چنین نتیجه گیری شده که با توجه به تجربه سایر کشورها نظیر چین و روسیه در راه اندازی سیستم های پرداخت و پیام رسانی، با همکاری شرکای عمده تجاری ایران امکان ایجاد سیستم پیام رسان مالی موازی با سوئیفت وجود دارد. همچنین در راه اندازی چنین سیستمی باید به ساختار قانونی و قراردادی، ساختار مدیریتی و به طور خاص مدیریت ریسک هایی موجود در سیستم های پرداخت و پیام رسانی، زیرساخت های امنیتی و نیز استانداردهای لازم توجه شود.

واژه های کلیدی: سوئیفت، مبادلات مالی و بانکی، آسیب شناسی حقوق تجارت ایران، تحریم سوئیفت، اتحادیه اروپا

مقدمه

بسیاری از دستورات پرداخت بین بانکی به صورت الکترونیکی فرستاده می شود، که در نتیجه انتقال سیمی پدید آمده است، که می تواند جنبه داخلی یا بین المللی داشته باشد. انتقال های بین المللی سیمی، بیشتر اوقات از طریق سیستم های محصور ارتباطات متعلق به بانک های بین المللی، که تحت یک تعاونی در بروکسل تشکیل شده، که این تعاونی سوئیفت نام دارد، شکل می گیرد. در واقع سوئیفت، به عنوان شبکه جهانی بین بانکی، جهت ارسال دستورهای پرداخت می باشد که جایگزین روش های قدیمی یعنی تلکس و تلگراف گردیده، که با بکارگیری کدها، الگوریتم ها و دیگر ویژگی های تکنیکی خود امکان انتقال سریع و تقریباً بدون اشتباه دستورات بانک ها در جابجایی میلیاردها دلار را ایجاد می کند. در این شبکه جهانی بین بانکی، تراکنش های بین المللی بدون مشکل جریان داشته و ردیابی می شود و از جمله سیست مهایی است که بانکی ها معتقدند یکی از مطلوب ترین راه ها برای انجام حواله های ارزی است که به جهت کارکردهای آن از استاندارد، اطمینان و سرعت بالا و به جهت اجرایی با هزینه های کمتری نسبت به دیگر روشهای انتقال ارزی همراه است. علی ای حال با توجه به اینکه سوئیفت، نقش قابل توجهی در چرخه بین المللی پول دارد و متأسفانه سیستم بانکی کشورمان، به رغم رشدی که در استفاده از سیستم پیا مرسانی سوئیفت داشته، استفاده بهینه از سوئیفت به عمل نم یآورد و تعداد پیا مهایی ارسال ایران از طریق این شبکه و بهره وری از مزایای جانبی آن در حد مطلوب نیست. مسلماً ایران می تواند با استفاده بهینه از سوئیفت، پیا مهایی بیشتری از طریق شبکه جهانی بین بانکی ارسال کند و سهام بیشتری به خود اختصاص دهد، اگر چه با توجه به تحریمها در حال حاضر این استفاده به حداقل خود رسیده است .

۱- ضرورت ایجاد شبکه جایگزین با سوئیفت در دوران پسا برجام

با فراسیدن دور دوم تحریم های آمریکا در چهار نوامبر ۲۰۱۸ روابط اقتصاد کشور با چالش های جدیدی دست به گریبان شد، تحریم هایی که تمرکز خود را بر به صفر رساندن فروش نفت و محدودیت های چشمگیر روابط مالی و تجاری با دنیا معطوف کرده بود. این تحریم ها که علاوه بر فهرست موارد تحریمی دولت پیشین آمریکا شامل موارد اضافه شده جدیدی از جمله موارد ذیل نیز می شدند

__ اضافه شدن ۲۵۰ شخص جدید به لیست SDN (لیستی از افراد و نهادهایی که معامله با آنها برای شهروندان آمریکایی منع گردیده و اموال و دارایی های آنها در آمریکا بلوکه میشوند و همچنین از سفر به آمریکا منع شده اند)

__ تحریم ۶۰ فروند هواپیمای مسافربری متعلق به خطوط هوایی ایران

__ اضافه شدن بیش از ۴۰۰ مورد تازه از اشخاص و شرکت های حمل و نقل دریایی و نفتکش به فهرست پیشین

نقطه تمایز بخش تحریم های جدید از تحریم های زمان اوباما در این است که تحریم های دولت گذشته یک اجماع بین المللی از اروپا و حتی روسیه و چین را با خود به همراه داشت و از سوی دیگر به سبب پشتوانه قطعنامه های شورای امنیت کشورها ملزم به رعایت تحریم های بین المللی می شدند. اما در تحریم های پس از خروج یکجانبه آمریکا از برجام، این کشور به تنهایی و به سبب قدرت اقتصادی خود در عرصه بین المللی و در نقض آشکار قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت محدودیت هایی را بر اقتصاد ایران تحمیل کرد. این یکجانبه گرایی در تحریم ایران نه تنها با مخالفت دولت های اروپایی که با اعتراض مقامات پیشین دولت اوباما نیز همراه بود، به نقل از ریچارد نفیو طراح تحریم های ایران در دولت اوباما "مهمترین دلیل اثر بخش بودن تحریم های آمریکا ضد ایران شکل گیری اجماع بین المللی در تحریم ها بوده است"

مقامات ایالت متحده قبل از موعود دور دوم تحریم ها در چهار نوامبر ۲۰۱۸ همواره شرکت ها و نهادهای طرف معامله با ایران را از پیامدهای تنبیهی و تحریمی خود بر حذر می داشتند. سوئیفت نیز از این قاعده مستثنی نبود و به فاصله چند روز قبل از اعمال تحریم ها استیو منوچین وزیر دارایی آمریکا خاطر نشان کرد که " سوئیفت نیز مشمول تحریم های آمریکا خواهد شد مگر آنکه مبادلاتش فقط در ارتباط با خریدهای بشردوستانه (غذا_ دارو_ تجهیزات پزشکی) باشد. تهدیدهای این مقامات تا حدودی کارساز واقع گشت و سوئیفت تعدادی از بانک های ایرانی را از دسترسی به سیستم خود تعلیق کرد، و در بیانیه ای با

قابل تاسف خواندن تعلیق بانک های ایرانی از دسترسی به این سیستم مالی، اعلام کرد این اقدام رادر جهت ثبات و تمامیت نظام مالی بین المللی انجام داده است. اما در این بیانیه به اینکه کدام بانک های ایرانی مشمول این تعلیق شده اند اشاره ای نشده است، با نگاهی به فهرست تحریم های ایالت متحده گروهی از بانک ها در فهرست تحریم های اولیه قرار دارند که هیچ شرکت و شخصی آمریکایی اجازه مبادلات تجاری با آنها را ندارد و برخی دیگر در فهرست تحریم های ثانویه قرار دارند، که هیچ شخص و شرکتی در دنیا نمی توانند با این بانک ها مبادلات تجاری و مالی انجام دهند. این گمان می رود که بانک ها و موسساتی که در فهرست تحریم های ثانویه آمریکا قرار دارند، مشمول تعلیق از سیستم سوئیفت شده باشند، این احتمال با گزارش بانک ملی از تعلیق دسترسی خود به سیستم سوئیفت و همچنین تعلیق بانک مرکزی رنگ و بوی بیشتری با واقعیت پیدا کرد. با وجود اینکه ۱۹ بانک و موسسه ایرانی در لیست تحریم های اولیه قرار دارند حاکی از برقرار بودن بخشی از نظام بانکی ایران با شبکه سوئیفت است، این برخلاف تحریم های سال ۲۰۱۲ قرار دارد که کل نظام بانکی به یکباره با تعلیق مواجه گشت.^۱

۱-۱ چارچوب قانونی اروپا برای تجزیه و تحلیل داده های سوئیفت

در همین راستا در سال ۲۰۱۱ کمیسیون اتحادیه اروپا جهت جلوگیری از انتقال انبوه داده های سوئیفت به آمریکا، اقدام به ایجاد برنامه ردیابی تأمین مالی تروریسم مختص خود تحت عنوان **TFTS** نمود تا بدین طریق ابتدا داده های مالی سوئیفت را تجزیه و تحلیل نماید و بعد از آن داده های مورد نیاز آمریکا را ارائه دهد. در اصل اتحادیه اروپا با راه اندازی برنامه **TFTS** به دنبال این بود که یک چارچوب قانونی برای استخراج داده های سوئیفت در سرزمین اتحادیه اروپا ایجاد کند. اتحادیه اروپا با مشاهده اثربخشی برنامه **TFTP** آمریکا در ردیابی تأمین مالی تروریسم و رصد معاملات مالی بین المللی، به دنبال پیاده سازی یک سیستم مشابه اروپایی بود تا امکان تجزیه و تحلیل بیشتر اطلاعات را فراهم کند.

۱-۱-۱ اقدام اروپا برای جلوگیری از رصد داده های مالی اشخاص خود توسط آمریکا

در برنامه ردیابی مالی تروریسم مختص اروپا، در اصل این اتحادیه قانونی طراحی کرده است که در عین اینکه سهم مؤثر خود در مقابله با تأمین مالی تروریسم را افزایش می دهد، میزان انتقال اطلاعات شخصی به کشورهای ثالث را نیز کاهش دهد. از آنجایی که در قالب برنامه ردیابی تأمین مالی تروریسم آمریکا، امکان فنی تفکیک داده های خاصی از سوئیفت وجود نداشت، لذا داده های مالی افراد اروپایی به صورت انبوه به آمریکا منتقل می شد تا مورد بررسی قرار گیرد. این در حالی بود که نیازی به ارسال تمام داده های اشخاص اروپایی وجود نداشت؛ چراکه اکثریت اشخاص اروپایی درگیر مسأله تروریستی نبوده اند. این مسأله باعث می شد که مقادیر زیادی از اطلاعات خصوصی افراد در اختیار آمریکا قرار بگیرد.

۱-۲-۱ منع دسترسی آمریکا به اطلاعات مالی اروپا در **SEPA**

اقدام دیگری که اتحادیه اروپا برای محافظت از داده های مالی اشخاص اروپایی انجام داده، این است که در قالب برنامه **TFTS** و همکاری با آمریکا جهت ردیابی تأمین مالی تروریسم، درخواست داده ها را تنها محدود به پیام رسان مالی بین المللی سوئیفت کرده است.

بدین صورت که توافق میان آمریکا و اروپا جهت بررسی داده های مالی، پیام رسان مالی اروپایی **SEPA** که یک پیام رسان جایگزین سوئیفت و مبتنی بر ارز یورو است را شامل نمی شود. این پیام رسان مالی به عنوان یک سیستم یکپارچه وظیفه پرداخت های یورویی میان کشورهای اروپایی را بر عهده دارد.

^۱ -وکیل، امیرساعد و تحصیلی، زهرا، (۱۳۹۱). ایران و تحریم های بین المللی، انتشارات مجد، ۱۳۹۲ مقالات: - اسفندیاری فر، خشایار و مزینیان، سعیده، سوئیفت، مجله حقوق بانکی، پاییز و زمستان، شماره ۲. ص ۱۲۱

بدین ترتیب بعد از نارضایتی اتحادیه اروپا نسبت به جاسوسی آمریکا از داده های سوئیفت، اقداماتی از قبیل برنامه جدید ردیابی مالی تروریسم اروپایی (TFTS) سبب ایجاد یک توازن دوباره در روابط قدرت میان اروپا و آمریکا شد. با این حال، وضعیت در مورد کشورهای ثالث (غیر از آمریکا و اتحادیه اروپا) و شهروندانشان در سراسر جهان تغییری نکرده است. داده های تعاونی سوئیفت که متعلق به بیش از ۲۲۰ کشور در سراسر جهان است، همچنان توسط اروپا و آمریکا مورد بهره برداری قرار می گیرد و قوانین مربوط به حفاظت از حریم خصوصی افراد همچنان نقض می شود.^۲

۲-۱ کانال ویژه مالی اروپا و راه های جایگزینی سوئیفت

بعد از خروج از برجام توسط دونالد ترامپ مقامات اروپایی ناخرسند از این اقدام یکجانبه آمریکا تصمیم خود مبنی بر حفظ برجام و ایجاد تمهیداتی برای حفظ روابط مالی و تجاری در قالب یک کانال ویژه مالی موسوم به SPV را بیان داشتند. قرار بر این شد که این کانال مالی مصادف با دور دوم تحریم ها سازوکار اجرایی آن ابلاغ گردد و در اواسط دی یا بهمن ماه ۹۷ به صورت عملیاتی پیاده سازی شود. و نقشی که برای این کانال ویژه مالی متصور بودند به نقل از رئیس کل بانک مرکزی این کانال منجر به بازگشت ارز حاصل از صادرات کالا و خدمات بین صادرکنندگان ایرانی و اروپایی گردد، و در قبال پول حاصل از فروش نفت ایران کالا تهاتر گردد. به عبارت دیگر صادرکنندگان ایرانی و اروپایی از تسویه حساب های دلاری بی نیاز می گردیدند. اما شکل گیری این کانال مالی در ابتدا با کارشکنی های طرفین اروپایی نه تنها در شکل عملیاتی بلکه در اعلام سازو کار مواجه گشت، به نحوی که در اوایل از میزبانی لوگزامبورگ و اتریش و در این اواخر از میزبانی مشترک فرانسه و آلمان سخن به میان آمده بود اما تا هشت ماه پس از خروج یکجانبه ایالت متحده آمریکا از برجام به دلیل هراس از تحریم های آمریکا هیچ یک از کشورهای مذکور حاضر به میزبانی آن نگردیده اند. و در قبال این عهد شکنی دلایلی از اینکه هماهنگ کردن تمامی اعضای اتحادیه اروپا زمان بر و سخت است و اینکه ایران به عنوان پیش نیازی برای پیوستن به این سازوکار مالی باید به FATF بپیوندد را بیان می کردند.

شاید اروپایی ها به تصور خروج ایران از برجام (پس از خروج آمریکا از آن) و پاسخگویی خارج از اراده آمریکا به عنوان هسته مرکزی طراح تحریم ها، آمادگی لازم جهت چگونگی برخورد با همچنین سناریویی را در کوتاه مدت نداشتند. و کارشکنی آنها برای این اقدام حداقلی برای نجات برجام و بهانه گیری به نوعی یک اتلاف وقت به این امید که یا ایران از برجام خارج شود (و متقابلاً تحریم های شورای امنیت برقرار گردد) و یا محافظت از شرکت ها و نهادهای خود از گزند تحریم های آمریکاست. پس از خروج آمریکا از برجام، اروپایی ها مکرراً اظهار کردند که قصد حمایت از برجام را داشته و تمام تلاش خود را در به حداقل رساندن آثار تحریم های آمریکا علیه ایران خواهند کرد. حال پس از گذشت ماه ها و دادن وعده های تکراری در راه اندازی ساز و کار مالی اروپایی (SPV) با ایران برای ادامه مبادلات تجاری، نهایتاً در روز پنجشنبه ۱۱ بهمن ماه، این کانال مالی با نام اینستکس در فرانسه ثبت و مدیریت آن را "پرشیفر" آلمانی با سابقه طولانی مدیریت در کامرز بانک بر عهده گرفت.^۳

طبق متن رسمی منتشر شده توسط سه کشور اروپایی، این مکانیزم بر اساس قوانین مالی سازمان ملل و اتحادیه اروپا، قوانین ضد پولشویی AML و تأمین مالی تروریسم CFT عمل خواهد کرد. کشورهای اروپایی از ایران خواسته اند هر چه سریع تر نسبت به اجرایی کردن برنامه اقدام FATF اقدام کند. اما این کانال مالی به رغم خواسته های مقامات ایران نه تنها شامل پیش نیازهایی جهت اجرایی شدن آن بود بلکه در این ساز و کار قرار نیست ایران پولی دریافت کند، بلکه نفت را به کشورهای اروپایی می دهد و در مقابل از آن ها اقلام مورد نیاز خود را دریافت می کند. از همه مهم تر مبادلات فقط مختص به مواد غذایی و مواد دارویی و تجهیزات پزشکی می باشد و سایر مبادلات تجاری و تأمین مالی سرمایه گذاری یا ورود ارز به کشور را مشمول نمی شود. این مکانیزم مالی چهار ماه بعد از زمان پایه گذاری توسط سه کشور اروپایی تا کنون به مرحله عملیاتی نرسیده است

^۲ - اسکندری، لیلا و اسدی زهرانی، احسان، (۱۳۹۲). تحریم های اعمال شده علیه ایران و بررسی همبستگی آن با شاخص های اقتصادی؛ کنفرانس بین المللی اقتصاد در شرایط تحریم، شهرپور. ص ۵۹.

^۳ - رستمیان، فهیمه و گلباران، سارا، (۱۳۹۴). سوئیفت و آثار آن قبل و بعد تحریم، فصلنامه احیاء، بهار و تابستان، شماره ۵۲. ص ۳۹.

و تا کنون تراکنشی در خصوص حتی کالاهای بشر دوستانه نیز گزارش نشده است. از طرف دیگر عملیاتی شدن این مکانیزم طبق گفته مقامات اروپایی به پیوستن ایران به FATF مشروط گردیده است و با توجه به مهلت چهار ماهه کارگروه FATF تا تیر ماه ۱۳۹۸ مبنی بر پذیرش شروط چهار گانه این کارگروه، نپذیرفتن این قوانین ضد پولشویی ادامه کار این سازو کار را با مشکلات بیشتر و حتی پایان تراکنش‌های احتمالی روبه رو خواهد کرد. اینکه آیا با قرار گرفتن سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در لیست سیاه تروریستی آمریکا، اراده‌ای در مجمع تشخیص مصلحت نظام جهت پیوستن به قوانین بین‌المللی این کارگروه وجود دارد یا خیر، به روند سیاسی و تحریم‌ها بستگی دارد. پس به طور خلاصه اجرایی شدن این مکانیزم مالی به پیوستن ایران به FATF، ایجاد نهاد موازی به نام ساتما در ایران، پیوستن سایر کشورها به این کانال مالی، فراگیر شدن دامنه اقلام مبادلاتی و در آخر وجود اراده سیاسی برای ادامه کار است.

از قول مقامات آمریکایی سخت‌ترین نظام تحریمی در دنیا ضد ایران شکل گرفته است، و این شرایط استراتژیک ما را ملزم به ایجاد سازو کارهای جدید برای دور زدن یا بی اثر کردن آنها می‌کند.

از جمله روش‌هایی که میتوان تحریم‌های سوئیفت و شبکه بانکی را از این بن بست تحمیلی خارج کرد میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

بستن پیمان‌های پولی دو یا چند جانبه با کشورهایی که با آنها مراودات تجاری و مالی گسترده‌ای وجود دارد. هدف از این پیمان‌های پولی در وهله اول تسهیل معاملات و همچنین کاهش نوسانات ارز در روابط بین کشورهای هم پیمان است و در وهله دوم حذف ارز سوم در معاملات است که عموماً این ارز دلار و تا اندکی یورو می‌باشد. طبق گزارش‌های رسیده بانک مرکزی به کمک وزارت امور خارجه توانسته‌اند با مهمترین کشورهای طرف حساب با ایران همانند چین، روسیه، هند و ترکیه به تفاهم‌هایی در این زمینه برسند. اما لازمه پایداری این پیمان‌های پولی وجود اعتماد و مقبولیت پول دو کشور برای طرفین معامله است به عبارت دیگر دو طرف به دنبال یک بازی برد-برد برای خود هستند که نوسانات بیش از اندازه ارز در یک کشور می‌تواند منجر به افزایش هزینه معاملات یک طرف شود.

سیستم‌های جایگزین سوئیفت روز به روز در حال گسترش و بومی سازی هستند، بعد از تحریم‌های سوئیفت در سال ۱۳۹۱ تا راه اندازی سامانه سپام تا مدتی خلا وجود یک پیام رسان مالی بر عملکرد سیستم بانکی کشور سایه افکنده بود، اما بعد از برجام که کشور مجدداً به سیستم سوئیفت متصل گشت، گسترش و بهبود این سیستم از دستور کار خارج گشت و به این امید که دوران تحریمی به سر آمده تمرکز خاصی بر روی آن صورت نگرفت. اما با نگاهی به تجربه سایر کشورها همانند سامانه فیدمل در آمریکا که انتقال اطلاعات را بر بستر ایمیل یا نامبر انجام می‌دهد، و سامانه برون مرزی CIPS در چین که در سال ۲۰۱۶ راه اندازی گشت و در حال حاضر ۲۸ نهاد داخلی و ۵۶۰ نهاد خارجی به آن متصل‌اند، همچنین پیام‌رسان SFMS در هند برای ارتباط بانک‌های خود راه اندازی کرد، پس از مناقشات کریمه روسیه به دلیل هراس از تحریم سوئیفت با استفاده از فناوری بلاک چین سیستم SPFS را برای بخش بانکی خود راه اندازی کرد. دولتمردان ما باید به گسترش سامانه سپام برای ارتباط با نهادهای طرف حساب خارجی بپردازد و از طرف دیگر به سیستم‌های مشابه سوئیفت بپیوندد.

تحت فشار قرار دادن کشورهای اروپایی برای اینکه هرچه سریعتر کانال ویژه مالی برای بازگرداندن پول حاصل از فروش نفت و صادرات کالا عملیاتی شود. چون طبق دستور دستورالعمل بانک مرکزی برای برگشت ارز حاصل از صادرات، صادر کنندگان موظفند تا ظرف سه ماه ۹۵٪ درصد از ارز صادراتی را به کشور بازگردانند، پس در شرایط تحریمی باید موانع صادرات کشور برطرف گردد تا کشور با کسری تراز پرداخت‌ها مواجه نگردد، و از مهمترین این موانع نبود یک کانال مالی برای انتقال ارز به کشور است.

آمریکا هم تا جایی که اعلام شده، گفته است اگر این سیستم صرفاً در رابطه با غذا و دارو باشد، مشمول تحریم نمی‌شود اما ایران توقع دارد که نه تنها دارو و غذا، بلکه سایر کالاها از جمله نفت ایران را دربرگیرد و ایران بتواند درباره حصول درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت به آنها تکیه کند.^۴

۲- آسیب شناسی سوئیفت و اقتصاد ایران

وزارت خزانه داری آمریکا به عنوان اتاق جنگ اقتصادی این کشور، اقدامات متعددی جهت ایجاد فشار اقتصادی و تغییر مسیر جمهوری اسلامی ایران، انجام داده است. بررسی و واکاوی این اقدامات نشان می‌دهد که این وزارتخانه، تا چه حد برای اثرگذاری تحریم‌ها علیه ایران تلاش می‌نماید و بر آن متمرکز است. یکی از راهکارهای مهم و اساسی اتاق جنگ آمریکا برای فشار اقتصادی به ایران، ایجاد محدودیت برای مبادلات مالی بین‌المللی کشور بوده است تا از این طریق، روابط تجاری ایران را محدود و پرهزینه نماید. در این راستا، این نهاد از پیام‌رسان سوئیفت برای اعمال محدودیت و تحریم علیه ایران استفاده کرده است؛ سامانه‌ای که نزد مسئولین آمریکایی، از آن به عنوان یکی از عناصر مهم اثرگذاری تحریم‌ها یاد می‌شود.

سوئیفت به عنوان یک پیام‌رسان مالی، کارکردی مشابه پست الکترونیکی یا پیام کوتاه دارد. در واقع سوئیفت به تنهایی عملیات بانکی و مالی اعم از انتقال وجه، افتتاح حساب، تسویه و غیره انجام نمی‌دهد؛ بلکه صرفاً وظیفه انتقال داده‌ها و پیام‌های مربوط به عملیات مالی بانکی را بر عهده دارد. به صورت ساده شده می‌توان گفت زمانی که یک انتقال مالی قرار است بین ۲ بانک خارجی انجام شود، دستور پرداخت حاوی یک پیام از بانک اول به سوئیفت ارسال شده و در صورت تایید، این دستور به بانک دوم ارائه می‌گردد؛ سپس بانک دوم نیز در پیامی که همین مسیر را به صورت برعکس طی می‌کند، پاسخ بانک اول را داده و مبادله انجام می‌شود. در نتیجه تمامی مبادلات جهانی که در حال حاضر در قالب پیام‌رسان سوئیفت انجام می‌گیرد، در پایگاه داده‌های این پیام‌رسان ثبت شده و قابل ردیابی است.

پس از جریان ۱۱ سپتامبر، دولت آمریکا از طریق وزارت خزانه‌داری این کشور و در قالب برنامه «ردیابی تامین مالی تروریسم»، عملاً مجوز دسترسی به اطلاعات مالی مردم و کشورهای جهان در سوئیفت و جاسوسی از آن را از این نهاد دریافت نمود؛ اقدامی که تا مدت‌ها حتی از نظر کشورهای اروپایی پنهان ماند. از آن زمان تاکنون، با وجود اعتراضات متعدد کشورهای جهان و نقض قوانین و حریم خصوصی افراد، آمریکا کماکان به داده‌های سوئیفت دسترسی داشته و شریان‌های اقتصادی کشورها را از طریق این پیام‌رسان شناسایی و در مواقع لازم، آنها را مورد تحریم قرار می‌دهد.^۵

پیش از سال ۱۳۹۰ و دوره اول تحریم‌ها، سوئیفت به آمریکا کمک کرد تا این کشور بتواند تمام جریان مالی ایران را شناسایی کند؛ سپس ایران را از مسیرهای شناسایی شده تحریم نماید و با قطع دسترسی به سوئیفت، زمینه را برای قفل کردن مبادلات مالی کشور فراهم کند. هر چند تحریم سوئیفت، مراودات بین‌المللی بانک‌های ایرانی را متوقف نکرد، اما هزینه‌های زیادی بر عملیات ارزی و بانکی کشور تحمیل نمود. این اقدام نشان داد که کشورهای اروپایی و آمریکا که سکنداران اصلی سوئیفت هستند، نه تنها از داده‌های سوئیفت به نفع خود و علیه کشورها استفاده می‌کنند، بلکه با سوءاستفاده از این ابزار، کشورها را از طریق آن تحت تحریم‌های بانکی قرار می‌دهند.

اما با دستیابی به توافق هسته‌ای موسوم به برجام بین ایران و کشورهای گروه ۱+۵ در تاریخ ۲۷ دی ۱۳۹۴ و اجرای آن، تحریم سوئیفت از ایران برداشته شد. پس از لغو این تحریم، بانک‌های تجارت، رفاه کارگران، توسعه صادرات، سپه، پست بانک، صنعت و معدن، بانک ایران و اروپا، بانک توسعه همکاری، سینا، ملت و ملی به سوئیفت متصل شدند؛ بانک مرکزی نیز به دنبال افزایش به کارگیری سوئیفت توسط بانک‌های ایرانی بود و آمار پیام‌های رد و بدل شده در این پیام‌رسان را به عنوان یک

^۴ - فردی، فرامرز وطنیان، غلامرضا، (۱۳۹۱). سیستم‌های پرداخت الکترونیک در ایران، ماهنامه داخلی بانک اقتصاد نوین، خرداد، شماره ۴۰. ص ۷۹.

^۵ - محمد نژاد، حسن، (۱۳۹۶). تحلیل عوامل مؤثر بر تداوم استفاده کاربران از سامانه پیام‌رسانی الکترونیکی مالی: مطالعه موردی سامانه سپام به عنوان جایگزین شبکه سوئیفت در جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت فناوری اطلاعات، دانشگاه خوارزمی، ص ۸۹.

«دست‌آورد مهم» ارائه می‌نمود. با بازگشت دوباره ایران به سوئیفت، مجدداً این امکان در اختیار آمریکا قرار گرفت که مبادلات مالی و مسیرهای جدید کشور را رصد نماید. این اقدام نیز در نهایت به تحریم‌های سال ۱۳۹۷ و تهدید ایران به اخراج از سوئیفت و قطع دسترسی کشور به این پیام‌رسان منجر شد و ضربه‌ای دیگر از سوئیفت به کشور وارد گردید.

در واقع آمریکا از ابزار سوئیفت به دو شکل علیه ایران استفاده نموده است. شکل اول، رصد مبادلات ایران است؛ دولت آمریکا با دسترسی غیرقانونی که به سوئیفت و داده‌های آن دارد، این امکان را دارد تا همه مبادلات انجام شده در آن را رصد نماید و از وضعیت کشورهای مدنظر خود از جمله ایران، در مبادلات جهانی شان اطلاع یابد. شکل دوم نیز تهدید ایران به قطع سوئیفت است که منجر به ایجاد اختلال در مبادلات بانکی کشور می‌شود؛ در واقع از آنجا که پیام‌رسانی مبادلات مالی ایران از طریق سوئیفت انجام می‌شود، قطع این دسترسی، ایران را در انجام تجارت با کشورها و فرآیندهای مالی آن با مشکل مواجه می‌کند. با این وجود، اقدام راهبردی و قابل توجهی طی این سال‌ها توسط بانک مرکزی، جهت کاهش وابستگی به سوئیفت انجام نشده و این نهاد برخلاف منطق اقتصادی و امنیتی، همواره به دنبال ایجاد تسهیل در استفاده مجدد از این پیام‌رسان بوده است.

عدم اقدام بانک مرکزی در این زمینه، در شرایطی رقم خورده است که طی سال‌های اخیر، کشورهای مختلف اقدامات گسترده‌ای به منظور کاهش استفاده از سوئیفت و خروج از این پیام‌رسان انجام داده‌اند. در این زمینه کشورهایی از قبیل چین و روسیه پیشرو بوده و سامانه‌های پرداخت بومی و مخصوص خود را ایجاد کرده‌اند تا از آن در تبادل با کشورها استفاده نمایند. همچنین سایر کشورها و بانک‌های بزرگ بین‌المللی نیز به تناسب نیاز خود، استفاده از پیام‌رسان مالی موازی سوئیفت را در دستور کار قرار داده‌اند. البته آمریکا نیز در واکنش به اقدامات متعدد کشورها در کاهش وابستگی به سوئیفت و به حداقل رساندن استفاده از این پیام‌رسان، منفعل عمل نکرده است؛ و با تقویت کارگروه ویژه اقدام مالی یا همان FATF، به دنبال شیوه‌های جدید در کسب اطلاعات مالی و تجاری کشورهای جهان است.

با این اوصاف، ضروری است جمهوری اسلامی ایران نیز که بیشترین تاثیر منفی را از تحریم‌های یکجانبه و ظالمانه آمریکا و وابستگی به سوئیفت دریافت کرده، هرچه سریعتر به سمت استفاده از راهکارهای جایگزین و موازی حرکت نماید؛ در این میان، بانک مرکزی اصلی‌ترین نهادی است که باید در این جنگ اقتصادی نقش آفرینی داشته باشد. راه اندازی و استفاده از پیام‌رسان مالی اختصاصی در همکاری دوجانبه و چندجانبه با سایر کشورها یا اتحادیه‌ها، استفاده از ظرفیت پیام‌رسان ملی سپام در تبادلات داخلی و بین‌المللی و ایجاد دسترسی برای بانک‌ها و مؤسسات مالی خارجی طرف قرار داد با بانک‌های ایرانی، انعقاد قرارداد همکاری با کشورها، مجامع، اتحادیه‌ها، بانک‌ها و مؤسسات مالی منطقه‌ای و بین‌المللی که در زمینه ایجاد پیام‌رسان های مالی موازی سوئیفت اقدام کرده‌اند و تامل و احتیاط بیشتر در پیوستن به FATF در چارچوب فعلی همکاری این نهاد، از جمله اقداماتی است که باید در این راستا در دستور کار قرار گیرد.^۶

۱-۲ تأثیر تحریم‌ها بر سیستم سوئیفت و نقش آن در تجارت ایران

در هر حالتی تحریم‌های مجدد علیه ایران بر نوع روابط بانکی اثرگذار بوده و مشکلاتی را در نقل و انتقال پول و دارایی‌ها و مجموعه فعالیت بانک‌ها در حوزه بین‌الملل می‌تواند ایجاد کند. درست است سوئیفت شبکه ارتباط بین‌الملل است، اما در کنار آن باید به اصل موضوع یعنی روابط کارگزاری بانک‌ها و پوشش‌های بیمه‌ای توجه داشت که می‌تواند در صورت اعمال تحریم‌ها تحت تاثیر قرار گیرد. هرچند سوئیفت یکی از استانداردهای روشن‌ترین روابط ارتباطی بان‌های جهان است، اما می‌توان برای آن جایگزین‌های دیگری را قرار داد ولی در این بین حفظ روابط بانکی از اهمیت بالاتری برخوردار است و می‌توان راه‌های ارتباطی دیگری ایجاد و از آن استفاده کرد. باید یادآور شد در زمان تحریم‌ها و قطع ارتباط اکثر بان‌های ایرانی با شبکه سوئیفت بانک مرکزی سامانه سپام را به عنوان جایگزین سوئیفت شبی‌سازی کرد تا حدی منطبق با استانداردهای آن بود و بان‌های ایرانی می‌توانستند با طرف‌های مقابل از طریق آن ارتباط برقرار کنند، در واقع کاری که سپام انجام می‌داد نوعی

^۶ - شیرجیان، محمد، فرمند معین، حامد، نجفی جزه، حامد، (۱۳۹۵). نظام تبادلات بین‌المللی شبکه بانکی کشور، انتشارات نیلوفران، ص

پیا مرسانی بود و آن طور که مدیران بانک مرکزی پیش تر اعلام کردند این سامانه توانسته بود بیش از ده ها هزار پیام بین بانکی را منتقل و از مختل شدن کار بانک ها در بخش ارزی در داخل کشور جلوگیری کند. سوئیفت، نقش قابل توجهی در چرخه بین المللی پول دارد. از آنجا که هدف تحریم های آمریکا چرخه مبادلات مالی ایران است، سوئیفت خود را تحت فشار می بیند تا دسترسی ایران به این سامانه را قطع کند. اما سوئیفت هنوز این کار را انجام نداده و زمان به سرعت می گذرد. اهمیت سوئیفت قابل چشم پوشی نیست. هم اکنون بیش از ۱۱۰۰۰ بانک در ۲۰۰ کشور جهان کاربر این سامانه هستند. اما اگر به سوئیفت اجازه همکاری با ایران داده شود، رهبران این کشور می توانند با استفاده از آن به راحتی وجوه خود را منتقل کنند. همچنین به اتحادیه اروپا کمک می کند که توافق هسته ای با ایران را سرپا نگه دارد. یکی از رو شهایی که آمریکا سال ها است که برای فشار اقتصادی بر کشورها از آن بهره می برد، اعمال تحریم است. فارغ از اینکه آمریکا تحریم های خود را بر چه مبنایی اعمال می کند، همواره به دنبال راهی بوده است که از اجرای کامل تحریم های اعمال شده اطمینان پیدا کند. تا پیش از سوئیفت یا باز شدن دسترسی آمریکا به سرور این پیام رسان، آمریکا تحریم های خود را با ارباب کشورهای دیگر و برحذر داشتن آنها از تعامل با کشور تحریم شده پیش می برد و احتمالا با استفاده از اقدامات اطلاعاتی هرگونه نقض تحریم های خود را برملا می کرد و با طرف ناقض برخورد می کرد. حالا این کشور به یک ابزار بسیار ساده برای رسیدن به هر گونه نقض تحریم های خود رسیده است و این ابزار "سوئیفت" است. پس از فرو ریختن برج های دوقلو، آمریکا به صورت مخفیانه توانست با اعمال نفوذ اطلاعات تعاملات مالی را از سوئیفت دریافت کرده و تراکنش های بانکی کشورهای مختلف با طرف های خارجی را کسب کند.^۷

به عبارت دیگر در حال حاضر سوئیفت عمده ترین، کم هزینه ترین و بهترین راه آمریکا برای کشف نقض تحریم های اقتصادی است. پس هر کشوری که توسط آمریکا تحریم می شود باید فکری برای سوئیفت و دور زدن آن بکند. به غیر از رئیس جمهور و برخی نمایندگان سنای آمریکا که اخیرا از رئیس جمهور خواسته اند دسترسی ایران به سوئیفت را ببندد و در واقع فکر استفاده از سوئیفت به عنوان ابزاری علیه کشورها را در سر دارند، بقیه مقامات این کشور به این مسئله واقف هستند که تبدیل شدن اعمال نفوذ در سوئیفت به یک عادت در دولت آمریکا، باعث می شود که سرعت فاصله گرفتن کشورها از سوئیفت بیشتر شود. آمریکایی ها همواره در تلاش هستند تا منبع دسترسی خود به اطلاعات تراکنش های مالی را حفظ کنند و چرا که به حاشیه رفتن سوئیفت یعنی از دست رفتن سلطه آمریکا بر داده های مبادلات بانکی جهان.^۸

سوئیفت یک سیستم پیام رسان تقریبا شبیه به نرم افزارهایی مانند تلگرام یا واتس آپ است با این تفاوت که تنها توسط بانک ها استفاده می شود. کاربرد سوئیفت برای بانک ها به این گونه است که در مبادلات بین المللی و حتی داخلی در کشورها، بانک ها پیام ها دستوری برای جابجایی پول بین حساب های مختلف مشتریان و حتی حساب های خود در شعب مختلف را از طریق این پیام رسان ارسال کرده و با توجه به اینکه برای ارسال این دستورات باید اطلاعات و جزئیات مبادلات را ثبت کرد، این پیام ها هم قابل ارائه به مراجع قضایی داخلی و بین المللی بوده و هم حاوی اطلاعات کامل نقل و انتقال پول از مبدا پول تا مقصد، اطلاعات دارنده حساب های مبدا و مقصد، دلیل جابجایی و بسیاری دیگر از اطلاعات است. سوئیفت دارای دو سرور است یکی در اروپا و دیگری در آمریکا که اطلاعات نقل و انتقالات پولی تمام بان کهای متصل به سوئیفت در هر دوی این سرورها ثبت می شود. برهمن مینا آمریکا از حدود سال ۲۰۰۱ و پس از حادثه ۱۱ سبتمبر به صورت محرمانه و ماهانه تمام اطلاعات مربوط به تراکنش های مالی در جهان را از سوئیفت دریافت می کرد. پس از لو رفتن این مسئله و موضع گیری شدید اروپایی ها، قرار شد اطلاعات تراکنش های مالی اشخاص و شرکت های اروپایی به غیر از موارد خاص، دیگر در اختیار آمریکا

^۷ - نریمانی، محمدحسین (۱۳۹۵) پایان نامه بررسی موانع توسعه بانکداری الکترونیک در ایران، جهت اخذ مدرک کارشناسی، دانشگاه کرمانشاه، گروه اقتصاد، ص ۶۹.

^۸ - نریمانی، محمدحسین (۱۳۹۵) پایان نامه بررسی موانع توسعه بانکداری الکترونیک در ایران، جهت اخذ مدرک کارشناسی، دانشگاه کرمانشاه، گروه اقتصاد، ص ۶۷.

قرار نگیرد اما واشنگتن همچنان به اطلاعات سوئیفت دیگر اشخاص و بانک ها در کشورهای غیر اروپایی جهان نظیر تمام کشورهای آسیایی دسترسی داشته باشد. در واقع اساس تحریم های بانکی و منع شرکت ها از همکاری با ایران همین بستر سوئیفت است و به همین دلیل اتصال به سوئیفت به معنی دسترسی آمریکا به تراکنش های مالی و تعاملات اقتصادی تمام کشورها است. وقتی شرکتی قرار است با ایران همکاری کند و یا پولی بین ایران و یک بانک خارجی جابجا شود، در پیام تراکنش مبدأ، مقصد، و تمام جزئیات این نقل و انتقال اعم از دلیل انجام این تراکنش در سوئیفت ثبت می شود و سپس آمریکا این اطلاعات را دریافت کرده و بانک عامل این تراکنش را به همراه طرف های خارجی همکاری کننده با ایران را جریمه می کند. بنا بر این سوئیفت پاشنه آشیل متقاعد کردن شرکت های خارجی برای ادامه حضور در ایران و یا ادامه صادرات نفت و دریافت پول برای ایران است، چرا که تمام اطلاعات در آن ثبت شده، در اختیار آمریکا قرار گرفته و آمریکا نیز از این اطلاعات برای جریمه شرکت ها و بانک ها استفاده می کند.^۹

بر این اساس اصرار بر ادامه اتصال به سوئیفت از سوی ایران سوا لبرانگیز است و حتی اگر سوئیفت دسترسی ایران را نبندد ایران باید خود فکری به حال کنار گذاشتن سوئیفت بکند. در واقع ایران هم باید فکری به حال امن بودن پیام های بانکی خود بکند و هم فکری برای نقل و انتقال پول به داخل و خارج از کشور. یعنی دو جزء اصلی تحریم های مالی آمریکا و غرب علیه ایران. به نظر می رسد مطابق با مطالب ذکر شده، برای مقابله با تحریم های آمریکا دو راه اصلی وجود دارد یکی رفتن به سمت پیمان های پولی و دیگری استفاده از سیستم های پیام رسان بین بانکی موجود مشابه سوئیفت و یا ایجاد یک پیام رسان جدید موازی. راه حل بهتر اینکه برای جلوگیری از هرگونه درز اطلاعات تعاملات مالی و رسیدن آن به دست آمریکا در استفاده از دیگر پیام رسان ها، می توان با فناوری "بلاک چین" به راحتی و در مدت زمان کوتاهی یک پیام رسان بین بانکی ایجاد کرد. سوئیفت، سرور مرکزی دارد و تمام پیام ها بین بانک ها در آن ذخیره شده و به سادگی در دسترس آمریکا قرار می گیرد و این یعنی دور زدن تحریم های آمریکا به خصوص در حوزه تحریم و مبادلات مالی از طریق ادامه استفاده از سوئیفت امکان پذیر نیست. اما فناوری بلاک چین سرور مرکزی نداشته و تمام پیام ها بین تمام اعضا دو به دو به اشتراک گذاشته می شود. می توان با استفاده از نرم افزارهای رمزنگاری پیام به صورت یک طرفه، امکان آن را ایجاد کرد که فقط فرستنده و گیرنده از محتوای پیام مطلع شوند و دیگر اعضا فقط ارقام بی معنی دریافت خواهند کرد. به گزارش اسپوتنیک، کریستوفر بوویس، استاد حقوق تجارت بین الملل دانشگاه هال در لندن می گوید: آمریکایی ها فشار علیه ایران را به حداکثر رسانده اند. آنها به عنوان قانون نگذار فشار بر دولت آمریکا برای رسیدن به بهترین نتیجه از محل خروج آمریکا از برجام را به بالاترین حد خود رسانده و توانسته اند این جنگ مصنوعی تجاری با اتحادیه اروپا را برای رسیدن به اهداف خود به راه بیاندازند. و قطع سیستم سوئیفت نه تنها رابطه بین ایران و آمریکا را بدتر می کند بلکه به تیره شدن رابطه اروپا با آمریکا منجر می شود و تقابل مالی و اقتصادی بین دو قاره را تشدید می کند (سایت روزنامه دنیای اقتصاد. در شرایط کنونی دسترسی اقتصاد ایران به سوئیفت بسیار با اهمیت است. در سال ۲۰۱۱ حجم درآمد نفتی ایران ۵،۲۹ میلیارد دلار بود اما در سال ۲۰۱۲ با قطع شدن دسترسی ایران به سوئیفت این حجم به ۵۲ میلیارد دلار کاهش یافت. به عبارت دیگر قطع دسترسی ایران به سوئیفت یا سیستم جامع پیام رسان بین بانکی درآمد نفتی ایران را به نصف کاهش می دهد. این مسئله به این خاطر است که سوئیفت پرداخت های بین بانکی میان ایران و بانک های بین المللی را تسهیل می کند و قطع دسترسی به سوئیفت رابطه تجاری ایران با بزرگ ترین شرکای خود را قطع می کند، به عبارت دیگر در فروش نفت را به طور کامل می بندد؛ چراکه پرداخت پول مبادلات نفتی الزاماً باید بین شرکت های خریدار و پرداخت پول نفت ایران از طریق بانک های اروپایی به بانک های ایران انجام شود. ایران در دور قبلی تحریم ها توانست بخشی از مشکل قطع دسترسی به سوئیفت را از طریق استفاده از حواله حل کند و یا اینکه از اشخاص حقیقی برای تعامل با بانک های خارجی استفاده کند. اما این مسئله هزین های بالایی برای ایران دربر داشت و از طرفی برخی

^۹ - قربانزاده، علی رضا (۱۳۹۶) مقایسه نقل و انتقالات ارز در بانکداری بین الملل به روش های مختلف در ایران، فصلنامه پژوهش های حقوق تجارت بین الملل، سال سوم، شماره ۳، ص ۱۴۳.

مشتریان نفتی ایران را نیز از خرید نفت ایران منصرف کرد. نیل بهاتیا، کارشناس انرژی، اقتصاد و امنیت در مرکز نیو امریکن سکيورتي می گوید: اگر دسترسی ایران به سوئیفت دوباره قطع شود، می تواند برای دولت این کشور مشکل آفرین باشد. به طور کلی قطع کردن دسترسی یک کشور از سوئیفت یک اقدام سخت لکننده است و در قالب برجام می تواند مثل یک بمب اتمی همه چیز را خراب کند. اما در این مسیر ایران تنها بازنده این گزینه فاجعه بار نخواهد بود، به نظر می رسد این تحریم آخرین حربه ترامپ برای تسلیم کردن ایران باشد، اما مشکل اینجاست که این اقدام می تواند به روند ایجاد یک سیستم جایگزین سوئیفت سرعت ببخشد.^{۱۰}

عضو کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی بیان کرد: که اگر سیاست قطع شدن دسترسی ایران به سوئیفت در پی اعمال تحریم های ثانویه اجرایی شود، در واقع سوئیفت به عرصه سیاسی تبدیل شده و سبب بی اعتمادی کشورهایی که از این شبکه مالی استفاده می کنند را فراهم خواهد کرد؛ لذا این امر نیز سبب کم شدن قدرت دلار و روی کار آمدن واحدهای پولی دیگر را رقم می زند. و اگر قطع کردن دسترسی کشورها به سوئیفت به یک اقدام متداول تبدیل شود این مسئله کشورها را به سمت ایجاد یک سیستم جایگزین سوئیفت به دور از کنترل غرب سوق خواهد داد. این مسئله روز به روز جدی تر می شود. ترکیه، روسیه، چین و ایران به صورت رسمی از تمایل خود برای ایجاد یک نظام مبادلاتی غیر دلاری برای دور ماندن از اقدامات خصمانه آمریکا سخن گفت هاند و هم اکنون نیز اتحادیه اروپا در این زمینه با آنها همنا شده است. در هفته جاری، آبان ماه، ایالات متحده آمریکا کشور ایران را رسماً از جامعه جهانی ارتباطات مالی بین بانکی (شبکه سوئیفت) حذف کرد. به واسطه این اقدام محدود کننده جدید، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از همکاری با موسسات مالی جهانی محروم شد. اما بنا بر نقطه نظرهایی که از ابتدای سال ۲۰۱۸ در خصوص دور زدن تحریم های آمریکا مطرح شد، ایران می تواند ارزشهای دیجیتال را به عنوان یک راه حل جایگزین در نظر داشته باشد. دولت آمریکا در ماه می تحریم های یکجانبه شدیدی را بر کشور ایران تحمیل کرد و در جریان این تحریم ها ارتباط بانک های تجاری کشور با شبکه سوئیفت قطع شد. بانک مرکزی ایران برای اولین بار در تاریخ از شبکه سوئیفت حذف شده است، اقدامی که موجب توقف فعالیت تجاری ایران، اعم از انجام تراکنش های مالی، ارسال و دریافت وجه، با متحدانش می شد. پروفیسور ستیو کین اقتصاددان از دانشگاه کینگزتون، در جریان مصاحبه خود با خبرگزاری راشا تودی، اقدام اخیر دولت آمریکا مبنی بر جدا کردن یک کشور مستقل از سیستم مالی جهانی را شدیداً مورد انتقاد قرار داده است. او تاکید کرد هیچ کشوری نباید اختیار این امر را در دست داشته باشد که استفاده از ارز ملی خاصی را به سایر کشورها تحمیل یا اینکه ارتباط کشوری را با سیستم مالی جهانی قطع کند. آمریکا سرکش شده است، نباید اجازه داشته باشد که رویکردهای سیاسی و اقتصادی خود را به بقیه دنیا تحمیل کند. بهتر است هر چه سریع تر کشورهای جهان یک سیستم پرداختی جایگزین را توسعه بدهند. بنابراین می توان گفت که تحریم های سوئیفتی هیچ نوع جهت قانونی ندارد.^{۱۱}

۲-۲ آسیب شناسی سوئیفت در پرتو تحریم بانک مرکزی جمهوری اسلامی

سراغاز تحریم بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از سال ۲۰۰۸ میلادی در ادامه فشار ایالات متحده آمریکا بر ایران است که در فوریه این سال ایالات متحده، بانک مرکزی ایران را تحریم و تمامی شرکای اقتصادی آن را نیز در صورت ادامه همکاری با این نهاد تهدید به تحریم کرد. اتحادیه اروپا نیز در ادامه تحریم های اقتصادی خود علیه جمهوری اسلامی ایران که از سال ۲۰۱۰ آغاز شده است این بانک را در اول دسامبر ۲۰۱۱ به علت ارتباط داشتن و نقش موثر در برنامه هسته ای جمهوری اسلامی ایران و بخش های انرژی مثل تجارت نفت خام و بخش های اقتصادی و ارتباط با تجارت کالاهای دومانظوره ...، مورد

^{۱۰} -طاهر پور، جواد، دستاوردهای برجام در حوزه فعالیت های بانکی و بیمه ای، برجام؛ سیاست ها، دستاوردها و الزامات، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۹۵. ص ۱۰۷

^{۱۱} -صادقی، مهدی و زهرا، نوری توپکانلو (۱۳۸۵) تجارت جهانی الکترونیک و فناوری اطلاعات، مشهد، انتشارات سخن گستر، چاپ اول. ص ۸۱.

تحریم قرار داد. همچنین ۲۵ بانک ایرانی توسط بانک مرکزی اتحادیه اروپایی، به سبب تحریم علیه شبکه سریع بانکی مورد تحریم قرار گرفتند و ارتباط آنها با خدمات بین‌المللی خاص قطع شد.

همچنین اتحادیه اروپا تحریم‌های خود را علاوه بر بانک مرکزی به ممنوعیت دریافت حواله‌های بانکی نیز تسری داد البته بعد از توافق ایران و گروه ۵+۱، این تحریم‌ها به حالت تعلیق در آمدند. برخی کشورها همچون ژاپن، استرالیا و کانادا نیز جمهوری اسلامی ایران را مورد تحریم بانکی قرار دادند و انگلستان نیز در کنار ایالات متحده آمریکا، بانک مرکزی ایران را تحریم کرد. هر چند تحریم‌های این کشور علیه بانک مرکزی ایران تعلیق شده است، اما تحریم‌های ایالات متحده آمریکا همچنان باقی است. تحریم بین‌المللی نوعی اقدام متقابل در برابر دولتی است که تعهد خود را در برابر جامعه جهانی در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی نقض کرده است که بر مبنای بند ۱ ماده ۴۸ و ماده ۵۰ پیش نویس ۲۰۰۱ مواد مسوولیت بین‌المللی دولت‌ها و همچنین ماده ۵۳ پیش نویس ۲۰۱۱ مسوولیت بین‌المللی سازمان‌های بین‌المللی، یکی از تعهداتی که نباید با اقدامات متقابل تحت تأثیر قرار بگیرند، تعهدات مربوط به حقوق بنیادین بشر است. برخی از حقوق اشاره شده دارای ماهیت آمره و از حقوق بنیادین بشر هستند و نقض آنها با بخش‌های «ب» و «د» بند ۱ ماده ۵۰ و بخش‌های «ب» و «د» بند ۱ ماده ۵۳ تناقض دارند.

تا هنگامی که بانک مرکزی به وظایف اصلی خود که همان بعد نظارتی و کنترلی است، عمل کند، به هیچ صورتی نمی‌توان این مصونیت را به بهانه نقض حقوق بشر یا نقض قوانین و مقررات عهدنامه‌ای نادیده گرفت. اما از آنجایی که مرز قاعده مصونیت دولت و اموال آنان در حقوق بین‌الملل به وضوح مشخص نیست و در حال حاضر هیچ کنوانسیون بین‌المللی لازم الاجرا در رابطه با مصونیت دولت و اموال دولتی وجود ندارد و تنها سند بین‌المللی، کنوانسیون ۲۰۰۴ ملل متحد میباشد که این کنوانسیون هم هنوز جنبه لازم الاجرائی به خود نگرفته است، کشورهای قدرتمند همواره از تحریم‌های اقتصادی به عنوان حربه‌ای برای بازداشتن کشور هدف از اقدامات خود استفاده کرده‌اند که ایالات متحده در رأس این دولت‌ها قرار دارد.

حتی گذشته از فقدان اسناد بین‌المللی لازم الاجرا، قوانینی که در این رابطه از سوی ایالات متحده وضع شده است، از جمله قانون مبارزه با تروریسم، این دولت نیز پیشگام تحولی جدید در حقوق بین‌الملل و درج استثنایی جدید بر مصونیت اموال دولتی است که با صراحت می‌توان گفت چنین اقداماتی نوعی بدعت در مصونیت قضایی دولت‌ها و اموال آنان است. تحریم بانک مرکزی ایران به بهانه حمایت از فعالیتهای تروریستی، مشارکت در ساخت و تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی، پول شویی در منطقه و ... بدون اینکه از هیچ پشتوانه منطقی و ادله موجهی برخوردار باشد، خلاف عرف و اصول حقوق بین‌الملل است، لذا توقیف اموال بانک مرکزی ایران توسط آمریکا موجد مسوولیت بین‌المللی آن دولت است.

۳- زیرساخت‌های لازم جهت ایجاد شبکه موازی با سوئیفت

ایجاد سامانه پیام‌رسانی مالی می‌تواند با ابزارهای مختلفی نظیر اسناد کاغذی، فکس رمزار، تلکس و نظایر آن به صورت سنتی نیز انجام شود، اما با تحولات حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، حدود دو دهه است که با راه‌اندازی سوئیفت در سطح بین‌المللی، سامانه‌های پیام‌رسانی مالی با استفاده از امکانات فناوری به صورت الکترونیکی رواج یافته و اینک برقراری ارتباطات بانکی از طریق اینگونه فناوری‌ها تقریباً یگانه راه مطلوب ارزیابی می‌شود.

۳-۱ زیرساخت‌های لازم جهت راه‌اندازی و تأسیس سیستم پیام‌رسان مالی

سامانه پیام‌رسانی مالی الکترونیکی یا «سپام»، زیرساخت پیام‌رسانی مالی در حوزه نظام بانکی کشور است که گرچه از «زبان» سوئیفت استفاده می‌کند، اما هیچ گونه وابستگی به موسسه سوئیفت ندارد. این بدان معناست که با استفاده از این سامانه می‌توان هر مرابده بانکی را به صورت تمام الکترونیک در بستری امن و استاندارد صورت داد و از زبان استاندارد نیز بهره جست. با استفاده از سپام نه فقط برای اولین بار در کشور، یک زیرساخت پیام‌رسانی واحد مالی ملی ایجاد می‌شود، بلکه امکان اتصال به بانک‌های خارجی دوست و نیز واحدهای بانک‌های تحریم شده ایرانی در خارج از کشور را می‌توان به گونه‌ای برقرار کرد که بدون کاربری امکانات موسسه سوئیفت و نگرانی‌های مربوط به آن، اما با زبانی مشترک و آشنا، تعاملات مالی با آخرین فناوری‌های موجود صورت گیرد و در عین حال از ارسال پیام ۱-۱-۳ ساختار بانکی و سیستم‌های پرداخت و پیام‌رسانی

با استفاده از مراکز انتقال داده سوئیفت که برای انجام یک تراکنش حداقل دو مرکز آماده به کار است (یک مرکز اصلی و یک مرکز پشتیبان که در صورت عدم پاسخگویی مناسب مرکز اصلی فعال خواهد شد) می توان با اطمینان بالایی از انجام صحیح و کارآی تراکنش های مختلف مالی، بین سپرده گذاری ها با یکدیگر، بین سپرده گذاری ها و بانک های داخلی و خارجی و... اطمینان حاصل کرد. طبق ادعای سوئیفت اطمینان ۹۹/۹۹ درصدی برای انجام بهینه تراکنش ها و انتقال مناسب پیام ها وجود دارد. واضح است که مزایای سوئیفت غیرقابل انکار و غیرقابل چشم پوشی است. در کل بازار سرمایه ایران و به طور خاص در شرکت سپرده گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه، ظرفیت بالایی برای استفاده از خدمات گسترده سوئیفت وجود دارد. از آنجا که این شرکت، جهانی می اندیشد و بومی عمل می کند، در طراحی و پیاده سازی و سامانه های خویش از استانداردها و پروتکل های بین المللی مانند ایزو ۲۰۰۲، FIX و مانند آن بهره می گیرد، بنابراین امکان گفت و گوی مناسب این سامانه ها با سایر سامانه های بین المللی وجود دارد. بنابراین، بازار سرمایه و از جمله شرکت سپرده گذاری مرکزی به عنوان یکی از ارکان این بازار و ارائه دهنده اصلی خدمات زیرساختی بازار می تواند با نگاهی وسیع تر به امکان اتصال به سامانه سوئیفت بنگرند و آن را محدود به استفاده از خدمات بین بانکی بین المللی، حواله های بانکی و... نکنند.

۲-۱-۳ ویژگی های سیستم های پرداخت و پیام رسانی مالی مناسب

خیلی ها «سپام» را همان سوئیفت یا اتصال به سوئیفت می دانند. باید توجه داشت که سوئیفت در دو مفهوم جداگانه به کار می رود؛ یکی آن که مجموعه ای از استانداردها و پروتکل ها که «زبان» مشترک مالی را بین موسسات پولی و بانکی و مالی، صرف نظر از هویت ملی و زبان واقعی آنها تشکیل می دهد و مفاهیم یکسانی را تعریف می کند. دوم این که زیرساخت شبکه و پردازی برای تبادل واقعی پیام ها منطبق بر «زبان» مشترک است که به عبارت ساده تر همان سخت افزارها و کامپیوترها و شبکه هایی است که بانک ها از طریق آنها می توانند پیام هایشان را مبادله کنند.^{۱۲}

۲-۲ ساختار حقوقی لازم برای سیستم پیام رسانی مالی

بانک مرکزی، از چند سال پیش ایجاد زیرساخت پیام رسانی مالی ملی را به منظور کاهش وابستگی بانک ها به سوئیفت، پردازش داخلی پیام های مالی بدون ارسال آن به سوئیفت و ایجاد یک بستر واحد و زیرساختی برای انواع پیام رسانی مالی را به عنوان بخشی از نظام جامع پرداخت و تسویه در دستور کار داشت. با تحولات سیاسی رخ داده در سال گذشته، استفاده از این طرح به عنوان «جایگزین سوئیفت» برای همه بانک ها و در عین حال «درگاه اتصال به سوئیفت» برای بانک های غیر تحریمی در دستور کار قرار گرفته و نهایتاً سامانه در فروردین ماه سال جاری به صورت آزمایشی راه اندازی شد. متعاقباً آموزش کارکنان بانک ها در دستور کار قرار گرفته و همکاران ۲۸ بانک برای کاربری این سامانه آموزش های دقیقی دیدند. او «سپام» را یک زیرساخت مهم و اساسی دانست و افزود: «با راه اندازی کامل این سامانه، تمامی سیستم های بانکی را می توان توسط آن به یکدیگر متصل کرد و ارتباطات و مکاتبات و مراودات میان بانک ها و بانک مرکزی و بانک ها را به صورت کاملاً الکترونیکی و امن میسر کرد.» به گفته وی راه اندازی «سپام» نقطه عطف مهمی در نظام بانکداری الکترونیکی کشور محسوب می شود و می توان انتظار داشت همان تحولی که با ایجاد مرکز «شتاب» در دهه ۱۳۸۰ نظام بانکی کشور رخ داد، این بار با کاربری «سپام» در دهه ۱۳۹۰ حاصل شود.^{۱۳}

۱-۲-۳ ساختار قانونی

به منظور محافظت از روابط تجاری و اقتصادی دو جانبه در برابر تحریم های کشورهای ثالث، اقداماتی برای گسترش تسویه حساب های مستقیم، استفاده از ارزهای ملی، برقراری تعامل بین سیستم پیام رسانی مالی روسیه و سپام ایران به عنوان گزینه جایگزین SWIFT برای انجام پرداخت ها در حال انجام است.

^{۱۲} حسینی پور، محمدرضا و محسن، میلادی (۱۳۹۶) انواع زبان های بین المللی بانکی و آشنایی بیشتر با شبکه سوئیفت، دانشنامه حقوق اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۲۵، شماره ۱۳، ص ۹۱.

^{۱۳} - تجاره، ابوذر، راهنمای کاربردی سوئیفت در پرداخت های بین الملل، انتشارات بامن، ۱۳۹۶. ص ۷۹.

روابط ایالات متحده و ایران پس از خروج آمریکا از توافق هسته‌ای با تهران رو به وخامت گذاشت. ایران در پاسخ به خروج آمریکا از برجام اجرای چندین ماده از توافق هسته‌ای را به حالت تعلیق درآورد. علاوه بر این، ایالات متحده مجدداً تحریم‌هایی را علیه مقامات و شرکت‌های ایرانی اعمال کرد. اعضای اروپایی برجام قصد خود حفظ این توافق اعلام کرده‌اند. گفتنی است که سامانه پیام‌رسانی مالی الکترونیکی سپام به‌منظور الکترونیکی کردن مرادوات بانکی و ایجاد زیرساخت قانونی یکپارچه خدمت رسانی توسط بانک مرکزی ایران راه‌اندازی شده است. تلاش برای ایجاد پیام رسانی مالی جایگزین سوئیفت فقط به روسیه منحصر نمی‌شود و چین و بسیاری از کشورهای دیگر نیز در تلاش برای ایجاد سیستم‌های پرداخت موازی و جایگزین سوئیفت هستند.

چین در اکتبر ۲۰۱۵ یک سیستم به عنوان جایگزین سوئیفت ایجاد کرده است که با استقبال فراوانی از سوی دیگر کشورها مواجه شده است. این سیستم در حال حاضر حجم بالایی از معاملات و پیام‌رسانی‌های مالی را انجام می‌دهد. در حال حاضر سوئیفت و تلاش‌های آن برای تحمیل تحریم‌ها علیه کشورها به تهدید بالقوه‌ای برای بسیاری از کشورها تبدیل شده است. البته در حال حاضر سیستم سوئیفت به دلیل شکل‌گیری سیستم‌های پیام‌رسان مالی جایگزین مبتنی بر بلاک چین و دیگر سیستم‌ها انحصار خود را دچار شکست می‌بیند.

ایران و بسیاری از کشورهای دیگر خود را در خطر تحریم‌های مالی و بانکی آمریکا می‌بینند. این تحریم‌ها از کانال نظام پرداخت دلاری و سیستم سوئیفت اعمال می‌شود. در نتیجه این کشورها در تلاش هستند تا نظامات پرداخت جایگزین نظامات آمریکایی و غربی را در همکاری با یکدیگر با توجه به طراحی ساختار قانونی راه‌اندازی کنند. راه‌اندازی نظام پرداخت جایگزین سوئیفت و دلار می‌تواند تحول بزرگی در نظام مالی و پرداخت بین‌المللی ایجاد کند و همکاری کشورها جهت مقابله با اثرگذاری تحریم‌های آمریکا را مؤثرتر کند.^{۱۴}

۲-۲-۳ ساختار قراردادی

به منظور تسهیل گردش پول و توسعه‌ی نظام جامع پرداخت، اداره نظام‌های پرداخت نگاه ویژه‌ای به مقوله‌ی تسهیل پرداخت درون مرزی و برون مرزی و ارائه ابزار نوین پرداخت داشته و همگام با تدوین برنامه نقشه راه ۱۴۰۰ بانک مرکزی در راستای بازنگری فرآیندها و سیاست‌های بانک مرکزی، پروژه تدوین بسته پیشنهادی اتصال سوئیچ کارتی ایران به سوئیچ‌های کارتی بین‌المللی به عنوان یک ساختار قراردادی و به منظور توسعه و تسهیل پرداخت‌های بین‌المللی مبتنی بر فناوری اطلاعات را با بهره‌گیری از دانش مشاوران خبره خارجی و با تشکیل تیم اجرایی و پشتیبانی، برگزاری دوره آموزشی با حضور مدرس مجرب بین‌المللی به منظور معرفی شبکه‌های پرداخت بین‌المللی به شبکه بانکی کشور و تدوین الزامات مربوط به حوزه صادرکنندگی و پذیرندگی کارتهای بین‌المللی در دستور کار قرار داده است.

مراحل پیاده‌سازی پروژه در (۴) فاز عملیاتی به شرح زیر در نظر گرفته شده است:

- ۱- انجام بررسی و تصمیم‌گیری درخصوص اقلام قابل تحویل در پروژه
- ۲- ارزیابی وضعیت بازار کارت پرداخت در ایران، ارزیابی وضعیت کنونی سیستم‌های پرداخت کارتی، سامانه‌ها و زیرسامانه‌های خدمت‌رسان

۳- ارائه راه‌حل‌های عملیاتی جهت نیل به اهداف و ترسیم وضعیت مطلوب و تهیه گزارش

۴- برنامه اجرایی شامل معیارها، فرآیندها، رویه‌ها، شاخص‌های کلیدی عملکرد و خطوط زمانی برای اتصال به شبکه‌های بین‌المللی پرداخت

افزون بر این اقدامات، سیاست‌نامه اتصال شبکه بانکی کشور به سوئیچ کارتی شبکه‌های پرداخت بین‌المللی نیز در مراحل تدوین نهایی قرار دارد.^{۱۵}

^{۱۴} - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، پ. (۱۳۹۳، ۱۹۹). اثر تحریم سوئیفت. بازیابی از پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی

جمهوری اسلامی ایران: <http://mbri.ac.ir/?PageName=News&ID=۱۸۱۴۶۰&Language=۱>

^{۱۵} - تجاره، ابوذر، راهنمای کاربردی سوئیفت در پرداخت‌های بین‌الملل، انتشارات بامن، ۱۳۹۶. ص ۴۳.

۳-۳ زیرساخت‌های لازم برای مدیریت ریسک در سیستم پیام‌رسان مالی

بانک‌ها به دلیل ماهیت فعالیت خود با انواع مختلفی از ریسک همچون ریسک اعتباری، ریسک بازار، ریسک عملیاتی، ریسک نقدینگی و ریسک نرخ بهره روبه‌رو هستند و سعی می‌کنند این ریسک‌ها را (گرچه به صورت غیرمنسجم) شناسایی و مدیریت کنند؛ اما به تدریج و با گستردگی و گوناگونی فعالیت بانک‌ها و همزمان با ورود به گستره متنوع خدمات پیچیده مالی و اعتباری، به مبحث مدیریت ریسک به منزله یکی از مباحث مدیریت در تصمیم‌گیری‌های کلان و بلندمدت و نیز در مدیریت روزمره فعالیت‌های بانکی توجه شده است.

۳-۳-۱ مدیریت ریسک‌های اعتباری

موضوع ریسک اعتباری و مطالبات معوق بانکی یکی از موضوعات حساس و با اهمیت صنعت بانکداری می‌باشد، به گونه‌ای که می‌توان آن را عامل اصلی ورشکستگی بانک‌ها معرفی نمود. بحران اقتصادی (۲۰۰۸) در آمریکا که ریشه در افزایش ریسک اعتباری داشت، اهمیت توجه به ریسک اعتباری را بیش از پیش نمایان ساخت. در سال‌های اخیر بروز رکود اقتصادی همراه با تورم در ایران موجب افزایش مطالبات معوق بانکی شده است که می‌تواند نظام بانکی کشور را با مشکلات جدی مواجه سازد. ریسک اعتباری این اطمینان را فراهم می‌کند که جریان نقدی وعده داده شده، برای مطالبات مالی از اشخاص حقیقی و حقوقی وصول می‌شود. از جمله پیامدهای مختلف وقوع این ریسک، کاهش احتمال بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات توسط مشتری یا حتی بازپرداخت نکردن اصل و فرع تسهیلات است.

ریسک‌های اعتباری در دو دسته کلی شامل ریسک‌های اعتباری خاص (ویژگی‌های خاص بانک از جمله رشد اعتبار، سودآوری، نسبت سرمایه به دارایی و اندازه بانک) و ریسک اعتباری سیستماتیک (احتمال انجام نشدن تعهدات به مؤسسه اعتباری در نتیجه تغییر شرایط اقتصادی کلان همچون رکود، بحران و...) تقسیم‌بندی می‌شود؛ بنابراین، ضرورت دارد عوامل مرتبط با مدیریت ریسک اعتباری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در این دو دسته ارزیابی و تحلیل شود. تحلیل این عوامل ممکن است هم از نظر بانک‌ها و هم از نظر تصمیم‌گیران بانک مرکزی و دولت برای پیاده کردن سیاست‌های پولی و مالی دولت مفید باشد.^{۱۶}

۳-۳-۲ مدیریت ریسک‌های نقدینگی

دغدغه اصلی مدیریت ریسک نقدینگی، تامین وجه هنگام بروز بحران است. عمق این دغدغه نیز به دو ویژگی اصلی بحران، یعنی اندازه بحران (میزان کسری نقدینگی) و سرعت وقوع بحران (سرعت تبدیل دارایی‌های غیرنقد به دارایی‌های نقد) بستگی دارد. هدف اصلی مدیریت ریسک، اندازه‌گیری انواع ریسک برای کنترل آنهاست. بنابراین گام نخست در سیستم مدیریت ریسک، ایجاد روش‌ها و معیارهایی به منظور محاسبه کمی انواع مختلف ریسک است. یک سیستم جامع مدیریت ریسک باید شامل مجموعه معیارهای عمومی (کاربردی در کل صنعت بانکداری) و نیز معیارهای داخلی (با توجه به وضعیت داخلی بانک) و همچنین مجموعه ابزارهای مدیریت ریسک، برای استفاده در سطوح تصمیم‌گیری باشد. نکته اساسی در خصوص ذخیره نقدینگی موجود این است که دارایی‌های نقد و تامین مالی برای این دارایی‌ها، باید با هم مدنظر قرار گیرند. دارایی‌های استهلاک‌پذیر، نسبت به دارایی‌های استهلاک‌ناپذیر، جریان‌های نقد بیشتری را قبل از سررسید ایجاد می‌کنند. می‌توان برنامه‌ای را که با افزایش نگهداری تسهیلات استهلاک‌پذیر و کاهش تسهیلات استهلاک‌ناپذیر همراه است، به عنوان برنامه بهبود نقدینگی در نظر گرفت. می‌توان جریان‌های نقدی را که از طریق فروش دارایی یا قرض گرفتن به دست می‌آید، به گونه‌ای زمان‌بندی کرد که امکان تامین مالی جریان‌های نقد خروجی مورد انتظار فراهم شود.

بانک‌ها با استفاده از مدیریت دارایی و بدهی برای کاهش ریسک نقدینگی، می‌توانند جریان‌های نقد ناشی از بدهی‌ها را ارزیابی کنند. بانک‌ها باید در وهله نخست، رفتار بدهی‌ها را در وضعیت عادی تجاری بررسی کنند و با استفاده از روش‌های تنوع‌سازی در بدهی‌ها، کاهش ریسک نقدینگی بانک را موجب شوند. مدیران بانک باید برای کاهش ریسک نقدینگی، کاهش جریان‌های

^{۱۶} گودرزی، اتوسا؛ فلاحتی، منیژه؛ «تأثیر تمرکز بازار بانکی بر ریسک اعتباری»، دفتر مطالعات اقتصادی و برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۵، ص ۴۳

بازپرداخت تسهیلات و درخواست‌های جدید تسهیلات را با کنترل ریسک اعتباری و شناسایی مشتریان همراه کنند و با همبستگی بیشتر در کنترل ریسک، گام‌های موثری بردارند. دارایی‌های استهلاک‌پذیر نسبت به دارایی‌های استهلاک‌ناپذیر، جریان‌های نقد بیشتری را قبل از سررسید ایجاد می‌کنند. برنامه‌ای را می‌توان برنامه بهبود نقدینگی در نظر گرفت که با افزایش نگهداری تسهیلات استهلاک‌پذیر و کاهش تسهیلات استهلاک‌ناپذیر همراه است.^{۱۷}

۳-۳-۳ مدیریت ریسک‌های عملیاتی

بانکها با انواع متنوعی از ریسک روبرو هستند که از مهمترین آنها ریسک عملیاتی است که تقریباً تمامی فعالیتهای مؤسسه مالی در معرض آن قرار می‌گیرد. کمیته بال ریسک عملیاتی را به عنوان ریسک زیان ناشی از عدم کفایت یا ناکارآمدی فرایندهای داخلی، کارکنان، سیستمها یا رویدادهای خارجی تعریف نموده است. با توجه به این موارد، تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که بانکهای مورد مطالعه در این پژوهش با چه نوع ریسکهای عملیاتی مواجه و میزان تأثیر هر یک از محرکها بر ریسک عملیاتی چقدر است؟ برای رسیدن به پاسخ، فرضیات زیر مورد بررسی قرار گرفت: ۱: ضعف منابع انسانی از عوامل تأثیر گذار بر ریسک عملیاتی است. ۲: ضعف فرایند از عوامل تأثیر گذار بر ریسک عملیاتی است. ۳: رویدادهای خارجی از عوامل تأثیر گذار بر ریسک عملیاتی است. ۴: ضعف سیستم از عوامل تأثیر گذار بر ریسک عملیاتی است.^{۱۸}

۳-۳-۴ مدیریت ریسک‌های حقوقی

ارائه تسهیلات مالی و جذب منابع به صورت سپرده‌ها، از جمله فعالیت‌های مهم نظام بانکی تلقی می‌شود. این فعالیت‌ها در قالب قراردادهای و طبق قوانین و مقررات جاری کشورها صورت می‌پذیرد. ریسک قانونی که ریسک حقوقی نیز نامیده می‌شود، یکی از ریسک‌های اثر گذار بر فعالیت شرکت‌ها است.

دو عامل مهم در میزان ریسک حقوقی تأثیرگذار هستند، عامل اول ایجاد کننده ریسک حقوقی، نوع و ساختار قوانین، روند قانون گذاری و همچنین تغییرات قوانین و عامل دوم روابط حقوقی بین بانک و اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط با بانک است. در صورت ضعف در طراحی قراردادهای بانکها، به صورتی که حق و حقوق بانکها و مشتریان در حالت‌های مختلف به صورت عادلانه لحاظ نشود، ریسک حقوقی بانکها بالا می‌رود. این ریسک می‌تواند باعث ضرر و زیان‌های بسیار سنگین شود که در بعضی موارد، این زیان‌ها به ورشکستگی بانک‌ها منجر شده است.

ریسک حقوقی در سیستم پیام‌رسان مالی در حالت‌های زیر خود را نشان می‌دهد:

- ۱- عادلانه نبودن و طراحی نادرست قراردادهای مربوط به تسهیلات اعطایی و سپرده‌پذیری
  - ۲- عدم توانایی در اجرای مفاد قراردادهای مدیریت کردن ریسک حقوقی از روش‌های زیر می‌توان استفاده کرد:
  - ۳- تشکیل واحد و تیم حقوقی تمام وقت و با تجربه در بانک
  - ۴- طراحی حقوقی قراردادهای به صورت کلی و موردی برای حفظ حق و حقوق طرفین
  - ۵- هماهنگی‌های لازم با نظام‌های حقوقی و قضایی کشور
- دربانکهای غیر دولتی به علت نوآوری‌های مالی و مورد به مورد بودن قراردادهای، توجه به این ریسک اهمیت زیادی می‌یابد.^{۱۹}

۳-۴ زیرساخت‌های امنیتی لازم برای سیستم پیام‌رسانی مالی

^{۱۷} - عرب مازار یزدی، محمد؛ باغومیان، رافیک؛ کاکه‌خانی، فرزانه؛ «بررسی رابطه میان ترکیب دارایی - بدهی و ریسک نقدینگی بانک‌ها در ایران»، دانش حسابرسی، ۱۳۹۲، شماره ۵۲، ص ۸۱.

^{۱۸} - خوری، پیمان؛ قادری، امید؛ مدنی اصفهانی، محبوبه؛ «بررسی نقش بحران‌های مالی بر شاخص‌های کلیدی بانک‌ها»، مجموعه مقالات بیستمین همایش بانکداری اسلامی، ۱۳۸۸، ص ۵۱.

^{۱۹} - مجموعه مقالات سیزدهمین همایش بانکداری اسلامی (۱۳۸۱)، مدیریت ریسک در بانکداری اسلامی، موسسه عالی بانکداری ایران - تهران. ص ۳۴.

از آنجا که اکثر پیا میهای بانکی، تعهدآور بوده و منشأ مالی دارد، امنیت انتقال آنها از اهمیت ویژه ای برخوردار است و شبکه جهانی سوئیفت، با بهره گیری از جدیدترین پدیده های تکنولوژیک، از لحاظ ایمنی در سطح بالایی قرار دارد. در راستای همین نکته، تنها افراد مجاز توانایی ورود به سیستم و استفاده از آن را دارند. به عبارتی سیستم سوئیفت به منظور ارتقای امنیت مبادله پیامهای مالی بین بانکی در شبکه مطمئن و غیر قابل دسترسی، طراحی گردیده است. با ملاحظه حجم زیاد تبادلات مالی، ارزی و سهام که امروزه در سطح جهانی صورت می پذیرد زیرساختار اصلی این امور همواره به تأیید و تصدیق این ارتباطات از طریق یک مرجع معتبر نیازمند است. سوئیفت راه حل های متعددی به منظور تأیید و تصدیق پیام ها به کاربران متعدد خود ارائه می دهد. با توجه به نقش بسیار مهم سوئیفت به عنوان مرکز پیغام رسانی برای اعضاء خود که می خواهند مبالغ زیادی از پول را رد و بدل کنند، امنیت درون شبکه نقش حائز اهمیت و تعیین کننده ای دارد. سوئیفت با استفاده از شبکه های اختصاصی خود و سیستم پیشرفته نرم افزاری و سخت افزاری تاکنون از عهده این عمل به خوبی برآمده است و تا به حال خبر یا گزارشی مبنی بر سوء استفاده از این شبکه دریافت و یا منتشر نشده است. از طرف دیگر این اعتبار امنیتی وقتی بیشتر می شود که بدانیم این شبکه متعلق به کشور خاصی نیست و همه کشورها بسته به آمار پیام های وارده و صادره می توانند در این شبکه سهم داشته باشند.

همان طور که در سند راهبردی امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات کشور ذکر شده است، توسعه فعالیت های مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات از قبیل اطلاع رسانی، داده ورزی، ارایه خدمات، مدیریت و کنترل ارتباطات، از طریق سازوکارهای الکترونیکی و مجازی انجام می شود. این فضا که از آن با نام «فضای تولید و تبادل اطلاعات» یاد می شود، در معرض آسیب ها و تهدیدهای گوناگونی نظیر ارتکاب جرایم سازمان یافته، تخریب بانک های اطلاعاتی، حملات مختل کننده خدمات، جاسوسی، خرابکاری، نقض حریم خصوصی و حقوق مالکیت معنوی قرار دارد، به طوری که عدم توجه کافی به امنیت این حوزه، مانعی بزرگ در مقابل گسترش کاربرد فناوری ارتباطات و اطلاعات و ورود به جامعه اطلاعاتی خواهد بود. در این راستا، بانک مرکزی «شرکت کاشف» را در سال ۱۳۹۲ به عنوان نهادی برای مدیریت و هدایت کلیه اقدامات امنیتی در فضای تولید و تبادل اطلاعات بانکی ایجاد کرده است.^{۲۰}

۵-۳ زیرساخت های و استانداردهای لازم برای سیستم پیام رسانی مالی

بانک ها با تعداد زیادی از سیستم ها و برنامه های کاربردی داخلی که از ۳۰ تا ۳۵ سال پیش تا به امروز توسعه یافته اند روبرو هستند. آنچه در گذشته برای بانک ها و موسسات مالی اهمیت داشته انجام سیستماتیک فرآیند داخلی، بدون توجه به ارتباطات مورد نیاز با سایر سازمان ها بوده است. لذا بحث استانداردسازی در صنعت مالی کم رنگ بوده است. هرچند که صنعت بانکداری همیشه دارای استانداردهای بوده است، اما به غیر از استثنایی همچون استانداردهای رایج سوئیفت، سایر استانداردهای بانکی بکار رفته بیشتر به منظور طراحی و ایجاد ارتباط تراکنش های داخلی سیستم های خاص مانند دریافت و پرداخت یا پایاپای شکل گرفته اند.

به تدریج با توجه به گسترش ارتباطات جهانی و ایجاد پارادایم های جدید کسب و کار، گسترش ارتباطات موسسات مالی و بانک ها به منظور ایجاد بستر مناسب برای مبادلات مالی در سطح دنیا و همچنین به دلیل وجود رقابت در صنعت مالی، اهمیت یکپارچه سازی راه حل های بانکی اهمیت زیادی پیدا کرد. اما به دلیل نبود استانداردها و همچنین متفاوت بودن معماری سیستم های بانکی، یکپارچگی آن ها همراه با صرف زمان و هزینه بالایی همراه بود. لذا وجود استانداردها در موسسات مالی و بانک ها اهمیت بالایی پیدا کرد.^{۲۱}

در حال حاضر در صنعت مالی استانداردهایی زیادی گسترش یافته اند که در ادامه به این استانداردها و جایگاه آن ها اشاره می شود. اما نکته حائز اهمیت، این است که به منظور ایجاد استانداردسازی در حوزه خدمات مالی و بانکی و یا حتی اجرای

^{۲۰} - رستمیان، فهیمه و گلباران، سارا، سوئیفت و آثار آن قبل و بعد تحریم، فصلنامه احیاء، بهار و تابستان ۱۳۹۴، شماره ۵۲. ص ۳۴ و ۳۵.

^{۲۱} معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی، انتقال الکترونیکی وجوه و بانکداری الکترونیکی (۱۳۸۴) تهران، میزان، چاپ اول. ص ۳۲

استانداردهای موجود، وجود همه ذینفعان برای تصمیم‌گیری لازم و ضروری است و تصمیم‌گیری یک نهاد مالی برای سایر ذینفعان به شکست آن منجر خواهد شد. به‌عنوان نمونه استاندارد **BIAN** که در حوزه استانداردسازی سرویس‌ها مطرح شده است، اکثر بانک‌های بزرگ دنیا و شرکت‌های تولیدکننده نرم‌افزار به عضویت این استاندارد درآمده‌اند و برای اجرای موفقیت‌آمیز آن تبادل نظر می‌کنند.

به کمک استاندارد **AMQP**، بانک‌ها و مراکز مبادلات سهام (بورس سهام) می‌توانند یکپارچه‌سازی می‌ان‌افزارها را تسهیل کرده و هزینه مربوط به این می‌ان‌افزارها را از طریق به‌کارگیری نوعی پیام‌رسانی در فرآیند کسب‌وکار که عملکرد مؤلفه‌های درونی آن سازگار و قابل جابجایی است، کاهش دهند. **AMQP** فواصل ارتباطی میان محصولات می‌ان‌افزاری را که با حفظ حق تألیف (یا تولید) برای پلتفرم‌های مختلف، سیستم‌های حساس و حیاتی، و سازه‌های اپلیکیشن‌های موجود در سازمان و سیستم‌های خارج از آن توسعه یافته‌اند، از میان برمی‌دارد. با رعایت و تبعیت از استاندارد **AMQP**، می‌توان تراکنش‌هایی را که حامل ارزش هستند میان سازمان‌ها و فضای رایانش ابری به‌گونه‌ای کارآمدتر و امن‌تر ارسال کرد.

بحران‌های مالی اخیر و در نتیجه افزایش به‌گرددش تراکنش‌های استاندارد، تسویه و نظارت منظم، نیاز به مهندسی مجدد نحوه ارتباط شرکت‌ها الزامی است. لذا این امر این موقعیت را ایجاد نموده است که **AMQP** بتواند به‌عنوان **FINANCIAL BUS** در صنعت مالی نقش ایفا نموده و نه‌تنها نیاز قانون‌گذار را برآورده می‌کند بلکه باعث تغییر کارایی فرآیندهای کسب‌وکار مالی خواهد شد.^{۲۲}

هدف اصلی و کارکرد «استاندارد بیان»، هدایت صنعت بانکداری در راستای ایجاد توافق عمومی بر روش دستیابی به یک معماری فراگیر و انعطاف‌پذیر است. این معماری می‌تواند پاسخ‌گوی نیازمندی‌های عمومی کسب‌وکار بانکی بوده و در افزایش چابکی عملیات و کاهش هزینه‌ها که اصلیت‌ترین دلیل بانک برای سرمایه‌گذاری در حوزه فناوری اطلاعات است، نقش کلیدی داشته باشد. از این راه، تولیدکنندگان نرم‌افزارهای بانکی و ارائه‌دهندگان خدمات پیشرفته این امکان را به دست می‌آورند که بتوانند بر اساس مفاهیم شفاف و تعریف شده، به تولید سازه‌ها و فناوری‌های لازم برای پیاده‌سازی سیستم‌های کرینکینگ یکپارچه بپردازند.^{۲۳}

استاندارد **MDDL** که در واقع مخفف عبارت **Market Data Definition Language** است، استاندارد فرمت مبادله پیام مبتنی بر **XML** بوده که به‌منظور مبادله اطلاعات مرتبط به ابزارهای مالی، **CORPORATE ACTIONS** و داده‌های بازار استفاده می‌شود که به‌وسیله **FISD** توسعه داده شده است.^{۲۴}

۴- برآمد

با به پایان بردن از مجموع آنچه که در این نوشتار مورد بحث و بررسی قرار گرفت، با عنایت به موارد مذکور بطور خلاصه نتیجه گیری می‌کنم. تکنولوژی ثانیه به ثانیه در حال پیشرفت است و هیچ سیستمی نیست که بتواند از طوفان پیشرفت تکنولوژی جا بماند و به حیاتش ادامه دهد. نظام بانکداری هم از این قاعده پیروی کرده و از تمامی پیشرفت‌های بهره می‌برد. سوئیفت یکی از پیشرفت‌های تکنولوژیک نظام بانکداری است که بسیاری از مشکلات بین‌المللی مبادلات را برطرف نموده است. سوئیفت، جامعه تعاونی ارتباطات مالی بین بانکی بین‌المللی است. زمینه تشکیل سوئیفت در جهان از اوایل دهه ۱۹۶۰ فراهم شد که رشد سریع بانکداری سبب شده بود، بانک‌ها به دنبال سرویس‌ها و خدمات با کارایی بالا باشند.

^{۲۲} - فردی، فرامرز و وطنیان، غلامرضا، سیستم‌های پرداخت الکترونیک در ایران، ماهنامه داخلی بانک اقتصاد نوین، خرداد ۱۳۹۱، شماره ۴۰. ص ۶۷.

^{۲۳} - فرج پور، لیل (۱۳۸۷) ارائه ی مدل کیفیت در سیستمهای بانکداری الکترونیکی مطابق با استاندارد، دومین کنفرانس جهانی بانکداری الکترونیکی، تهران، انتشارات موسسه مطالعات بهره وری و منابع انسانی. ص ۶۱.

^{۲۴} - آریا، کیومرث (۱۳۹۲) عملیات بانکی خارجی «بانکداری بین الملل»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دانشکده علوم اقتصاد. ص ۸۸.

نقش سوئیفت، سرعت بخشیدن به نقل و انتقالات مالی و اطلاعاتی بین بانک ها با یکدیگر و موسسات مرتبط غیربانکی پذیرفته شده، مانند دلالتان، صرافان، موسسات سرمایه گذاری، ترخیص کنندگان و واسطه های پول با بانک ها است. برای این منظور سوئیفت زبانی یگانه درمناسبات بانک ها فراهم آورده است، که تنها تعدادی پیام استاندارد را دربرمی گیرد. شبکه سوئیفت، دسترسی مستقیم به سیستم های بانکی و کارگزاران مربوط را در سراسر جهان با سرعت بسیار بالا ممکن می سازد و امکان انجام عملیات حسابداری مربوط را به یاری پیام های استاندارد با همان سرعت فراهم می آورد. برخی از زمینه های فعالیت خدمات شبکه سوئیفت، شامل حواله های بانکی، پرداخت ها، صورتحساب های بانکی، معاملات و تبدیلات ارز، بروات وصولی، اعتبارات اسنادی، معاملات سهام بین بانک ها، گزارش مالی حساب ها می باشد. در کشور ما ایران طی سال هایی که در تحریم قرار داشت به نوعی ارتباط اغلب بانک ها با سوئیفت قطع شد به گونه ای که تا قبل از اجرایی شدن برجام در اواخر سال ۱۳۹۴ حدود پنج سالی بود که بانک ها در تحریم سوئیفت قرار داشته و ارتباط آنها با این نهاد قطع شده بود، ولی سرانجام طی مذاکرات هسته ای و توافق برجام اتصال مجدد به سوئیفت از دستاوردهای آن به شمار رفت. در حالی بان کهای ایرانی طی این سال ها از سوئیفت جدا و دور بودند که برای بازگشت مجدد به آن نیاز به تامین سخ تافزارها و نرم افزارها و همچنین تجهیزات لازم و طی فرآیند اداری خاصی بود، با این حال طولی نکشید که در حدود یک ماه پس از لغو تحریم ها بانک مرکزی توانست به سوئیفت متصل شده و در ادامه سایر بانک ها نیز به آن راه یافت هاند. گر چه آمارهای بروز شده ای از تعداد پیام های رد و بدل شده از طریق سوئیفت وجود ندارد، اما آخرین آماری که به سال ۱۳۹۵ بر می گردد نشان می دهد تا قبل از اعمال تحریم ها تعداد پیام های رد و بدل شده ایران در سوئیفت در سال ۱۳۹۰ به حدود ۹۲ هزار مورد می رسید، اما این روند در سالهای تحریم به صفر رسیده است که بعد از توافقات هسته ای برجام و برداشته شدن تحریم سوئیفت، در سال ۱۳۹۵ حدود ۵۸ هزار پیام مبادله شده است. در مدت اخیر با توجه به خروج آمریکا از برجام و تعیین مهلت برای برگرداندن تحریم های ارزی علیه ایران که به طور خاص شبکه بانکی را مورد هدف قرار می دهد، موضوع قطع ارتباط بانک ها با شبکه سوئیفت خود موجب ایجاد ابهاماتی شده است، چرا که به هر صورت خروج بان کهای ایرانی از سوئیفت خود در ایجاد روابط کارگزاری و حفظ آن اثرگذار خواهد بود. در حال حاضر سوئیفت، نقش قابل توجهی در چرخه بین المللی پول دارد. متأسفانه سیستم بانکی کشور به رغم رشدی که در استفاده از سیستم پیامرسانی سوئیفت در سالهای اخیر داشته است، استفاده بهینه از سوئیفت به عمل نم یآورد و تعداد پیام های ارسالی ایران از طریق این شبکه و بهره وری از مزایای جانبی آن در حد مطلوب نیست. مسلماً ایران می تواند با استفاده بهینه از سوئیفت، پیامهای بیشتری از طریق سوئیفت ارسال کند و سهام بیشتری به خود اختصاص دهد، ضمن این که ریسک، هزینه ارسال پیام و کارمزد کارگزاران در زمان استفاده از سوئیفت به مراتب از تلکس کمتر است و یکی از راه های استفاده بهینه از سوئیفت، اتصال هر چه زودتر شعب ارزی بانک ها در تهران و شهرستان ها به سوئیفت و برنامه ریزی به سمت اتوماسیون شبکه عملیاتی بین المللی بانک ها با استفاده از سوئیفت است. وضع تحریم علیه سوئیفت ممکن است موجب قطع همکاری بانک ها با آن می شود و در نتیجه سوئیفت نیز مجبور می شود به همکاری با ایران خاتمه دهد. اما تهدید به تحریم سوئیفت می تواند نظام مالی بین المللی را بی ثبات کند. نهادهایی مانند وزارت خزانه از اقدامات بی ثبات کننده نظام مالی بین المللی اجتناب می کنند. همچنین وزارت خزانه می تواند به موجب قانون تامین مالی تروریسم از سوئیفت اطلاعات دریافت کند. اگر سوئیفت کار انتقال و ارزیابی معاملات مالی ایران را کنار بگذارد، آمریکا اطلاعات کمتری از تبادلات مالی تهران دریافت خواهد کرد. آمریکا و وزارت خزانه داری آن به عنوان اتاق جنگ اقتصادی این کشور علیه ایران، از طریق سوئیفت تمام جریان های اقتصادی، تجاری و بانکی کشور با دیگر کشورهای جهان را شناسایی می کند و بدین وسیله به راحتی می تواند ایران را تحت شدیدترین تحریم های اقتصادی قرار دهد و مبادلات کشور با طرف های تجاری را قفل نماید.

از طرفی با پیشرفت روز افزون ارتباطات و مبادلات اقتصادی و تحولاتی که جهان در ۸۰ سال اخیر و بعد از جنگ دوم جهانی شاهد بوده، همواره نیاز به وجود نهادی که بر کار سایر نهادهای مالی نظارت داشته باشد، احساس شده است. در هر کشور در رأس این هرم نظارتی، بانک مرکزی قرار دارد. بانک مرکزی برخلاف سایر بانکها، اصولاً نهادی تجاری نیست و به فعالیتهایی نظیر تعیین نرخ بهره، تورم، نظارت بر بانکها، سیاستهای پولی و مالی و ارزی می پردازد. براین اساس در نظام بین المللی نیز

باید نظارت عالی بر عملکرد بانک‌های مرکزی و همچنین عملکرد دولت‌ها در رابطه با تجارت، سیاست‌های پولی و ارزی و بازارهای جهانی وجود داشته باشد، تا هر دولت و کشوری نتواند باعث ایجاد اخلاص در روند فعالیت سایر کشورها و بانک‌های مرکزی آنها شود.

درجه استقلال بانک مرکزی از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. این بانک در برخی کشورها به عنوان بازوی پولی دولت عمل کرده و در برخی دیگر از کشورها، به صورت کاملاً مستقل از دولت و سیاست‌های دولتی عمل می‌کند. این نهاد نظارتی، برای عملکرد بهتر خود به برخی از امتیازات نیاز دارد. یکی از مهم‌ترین این امتیازات، مصونیت بانک مرکزی است. لذا تا هنگامی که بانک مرکزی به وظایف اصلی خود که همان بعد نظارتی و کنترلی است، عمل کند، نمی‌توان این مصونیت را به بهانه نقض حقوق بشر نادیده گرفت. اما زمانی که بانک مرکزی به حیطة اقدامات تجاری و نظامی وارد شود و از هدف اصلی خود دور شود، ممکن است این مصونیت شکسته شود. در سال‌های اخیر، شاهد اعمال تحریم‌هایی علیه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بوده‌ایم که تمام فعالیت‌های بانکی را با اخلاص مواجه ساخته است. این تحریم‌ها، به دلیل فراسرزمینی و فراقطعنامه‌ای بودن و نقض تعهدات معاهداتی غیرقانونی هستند.

منابع و مراجع

۱. آریا، کیومرث (۱۳۹۲) عملیات بانکی خارجی «بانکداری بین الملل»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دانشکده علوم اقتصاد. ص ۸۸.
۲. فردی، فرامرز وطنیان، غلامرضا، سیستم‌های پرداخت الکترونیک در ایران، ماهنامه داخلی بانک اقتصاد نوین، خرداد ۱۳۹۱، شماره ۴۰. ص ۶۷.
۳. اسکندری، لیلا و اسدی زهرائی، احسان، (۱۳۹۲). تحریم‌های اعمال شده علیه ایران و بررسی همبستگی آن با شاخص‌های اقتصادی؛ کنفرانس بین‌المللی اقتصاد در شرایط تحریم، شهر یور. ص ۵۹.
۴. تجاره، ابوذر، راهنمای کاربردی سوئیفت در پرداخت‌های بین‌الملل، انتشارات بامن، ۱۳۹۶. ص ۷۹.
۵. حسینی پور، محمدرضا و محسن، میلادی (۱۳۹۶) انواع زبان‌های بین‌المللی بانکی و آشنایی بیشتر با شبکه سوئیفت، دانشنامه حقوق اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۲۵، شماره ۱۳. ص ۹۱.
۶. رستمیان، فهیمه و گلباران، سارا، سوئیفت و آثار آن قبل و بعد تحریم، فصلنامه احیاء، بهار و تابستان ۱۳۹۴، شماره ۵۲. ص ۳۴ و ۳۵.
۷. رستمیان، فهیمه و گلباران، سارا، (۱۳۹۴). سوئیفت و آثار آن قبل و بعد تحریم، فصلنامه احیاء، بهار و تابستان، شماره ۵۲. ص ۳۹.
۸. شیرجیان، محمد، فرهنگ معین، حامد، نجفی جزه، حامد، (۱۳۹۵). نظام تبادلات بین‌المللی شبکه بانکی کشور، انتشارات نیلوفران. ص ۷۶.
۹. صادقی، مهدی و زهرا، نوری توپکانلو (۱۳۸۵) تجارت جهانی الکترونیک و فناوری اطلاعات، مشهد، انتشارات سخن گستر، چاپ اول. ص ۸۱.

۱۰. طاهر پور، جواد، دستاوردهای برجام در حوزه فعالیت‌های بانکی و بیمه‌ای، برجام؛ سیاست‌ها، دستاوردها و الزامات، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۹۵. ص ۱۰۷
۱۱. عرب مازار یزدی، محمد؛ باغومیان، رافیک؛ کاکه‌خانی، فرزانه؛ «بررسی رابطه میان ترکیب دارایی - بدهی و ریسک نقدینگی بانک‌ها در ایران»، دانش حسابرسی، ۱۳۹۲، شماره ۵۲. ص ۸۱.
۱۲. فرج پور، لیلا (۱۳۸۷) ارائه ی یک مدل کیفیت در سیستمهای بانکداری الکترونیکی مطابق با استاندارد، دومین کنفرانس جهانی بانکداری الکترونیکی، تهران، انتشارات موسسه مطالعات بهره وری و منابع انسانی. ص ۶۱.
۱۳. فردی، فرامرز وطنیان، غلامرضا، (۱۳۹۱). سیستم‌های پرداخت الکترونیک در ایران، ماهنامه داخلی بانک اقتصاد نوین، خرداد، شماره ۴۰. ص ۷۹.
۱۴. قربانزاده، علی رضا (۱۳۹۶) مقایسه نقل و انتقالات ارز در بانکداری بین الملل به روش های مختلف در ایران، فصلنامه پژوهشهای حقوق تجارت بین الملل، سال سوم، شماره ۳. ص ۱۴۳.
۱۵. گودرزی، آتوسا؛ فلاحتی، منیژه؛ «تأثیر تمرکز بازار بانکی بر ریسک اعتباری»، دفتر مطالعات اقتصادی و برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، ۱۳۸۵. ص ۴۳
۱۶. مجموعه مقالات سیزدهمین همایش بانکداری اسلامی (۱۳۸۱)، مدیریت ریسک در بانکداری اسلامی، موسسه عالی بانکداری ایران - تهران. ص ۳۴.
۱۷. محمد نژاد، حسن، (۱۳۹۶). تحلیل عوامل مؤثر بر تداوم استفاده کاربران از سامانه پیام‌رسانی الکترونیکی مالی: مطالعه موردی سامانه سپام به‌عنوان جایگزین شبکه سوئیفت در جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت فناوری اطلاعات، دانشگاه خوارزمی. ص ۸۹
۱۸. معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی، انتقال الکترونیکی وجوه و بانکداری الکترونیکی (۱۳۸۴) تهران، میزان، چاپ اول. ص ۳۲
۱۹. نریمانی، محمدحسین (۱۳۹۵) پایان نامه بررسی موانع توسعه بانکداری الکترونیک در ایران، جهت اخذ مدرک کارشناسی، دانشگاه کرمانشاه، گروه اقتصاد. ص ۶۷.
۲۰. نوری، پیمان؛ قادری، امید؛ مدنی اصفهانی، محبوبه؛ «بررسی نقش بحران‌های مالی بر شاخص‌های کلیدی بانک‌ها»، مجموعه مقالات بیستمین همایش بانکداری اسلامی، ۱۳۸۸. ص ۵۱.
۲۱. وکیل، امیرساعد و تحصیلی، زهرا، (۱۳۹۱). ایران و تحریم‌های بین‌المللی، انتشارات مجد، ۱۳۹۲ مقالات: - اسفندیاری فر، خشایار و مزینیان، سعیده، سوئیفت، مجله حقوق بانکی، پاییز و زمستان، شماره ۲. ص ۱۲۱